

మిర్రాకిరూప కవిత్వశాఖ

శ్రీరంగాచార్య

Blank Page

పింగళి సూరన కవితా వైభవం

రచన

శ్రీ రంగాచార్య

ప్రచురణ

రిజిస్టర్డ్ నెం. 1/64

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య సాంస్కృతిక సంస్థ
కళింగవే. సికిందరాబాదు-౩

Pingali Surana Kavitha Vybhavam

Poetic Selections of Pingali Surana

With Literary Commentary By

"SRI RANGACHARYA"

© Yuvabharathi, Secunderabad - 500 003.

యువభారతి

ప్రచురణ : 78

ప్రథమ ముద్రణ : డిసెంబరు 1981

ప్రతులు : 1200

ముఖపత్ర రచన : శ్రీ శీలావీరాజు

ముద్రణ :

సుమన ప్రింటర్స్, హైదరాబాదు.

ముఖచిత్ర ముద్రణ :

రామా ప్రింటర్స్, హైదరాబాదు.

ప్రతులకు :

యువభారతి, 6 కింగ్స్ వే, సికింద్రాబాదు-500 003.

లే దా

యువభారతి కార్యాలయం

ఆంధ్రసారస్వత భవనములు, తిలక్ రోడ్, హైదరాబాదు - 500 001.

వెల : రూ. 3/-

యువభారతి పరిచయం

మనిషిలో అంతర్లీనంగా, నిక్షిప్తంగా ఉన్న ప్రతిభా పరిమళాలు పరివ్యాప్తం కాగలిగినప్పుడే అతని సృజనాత్మక శక్తికి సార్థక్యం చేకూరుతుంది. సమాజంలో సౌందర్యం, సౌజన్యం పెంపొందటానికి అనువైన వాతావరణం. పరస్పరావగాహనం జరుగుతుంది. నిర్మాణాత్మక దృక్పథాలకు ప్రాచుర్యం లభిస్తుంది. సమైక్యభావాలు కుదురుకుంటాయి.

యువభారతి కడచిన పదునెనిమిదేళ్ళుగా సమాజంలో సామరస్యాన్ని పెంపొందించేందుకు సాహిత్యం కంటే ఇతరమైన సాత్త్విక సాధనంలేదనే విశ్వాసంతో ఇతోధిక కార్యక్రమాలను రూపొందించి కృషిచేస్తున్నది. సాధ్యమైనంత తక్కువవెలకు పీల్చే నంత ఎక్కువమందికి ఉత్తమ సాహిత్యాన్ని అందజేస్తే సాహిత్యం పట్ల ప్రజానీకానికి అనురక్తి పెరుగుతుందనే నమ్మకంతో ప్రచురణ కార్యక్రమాన్ని చేపట్టింది. ఇంతవరకూ 74 ప్రచురణలను ప్రచురించి మూడు లక్షల ప్రతులకుపైగా సాధ్యమైనంత తక్కువ వెలకు తెలుగు పాఠకులకు అందించ పూనుకొన్నది.

భారతదేశంలో ఎక్కడున్నా సరే యువభారతి నిర్వహిస్తున్న సాహిత్యోద్యమంలో పాలుపంచుకోగలిగేందుకు ప్రారంభింపబడిన సాహితీమిత్ర పథకంలో 7100 మంది సహృదయులుచేరి ప్రణాళికను విజయవంతం చేశారు. యువభారతి భవిష్య నిర్మాణంలో సహకరించేందుకు ఆరంభింపబడిన సభ్యత్వ పథకంలో భారతీమిత్రులుగా 725 మంది, భారతీ భూషణులుగా 70 మందిచేరారు.

ఉడుతాభక్తితో మేముచేస్తున్న భాషాసేవకు అండదండలుగా నిలిచారు ప్రజలు. వారి సౌహార్ద్రం, భాషాప్రియత్వం ఇవే మా పెట్టుబడి. మా తపస్సు ఫలించి తెలుగు దేశంలో అధ్యయన శీలతా, సౌజన్యం పెంపొందాలని ఆకాంక్షిస్తున్నాం.

సహృదయుల సహకారాన్ని అర్థిస్తూ

హైదరాబాదు

డిసెంబర్, 1981

ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తి

అధ్యక్షుడు, యువభారతి

మా మాట

తెలుగు ప్రబంధ నిర్మాతలలో పింగళి సూరన కొత్త పుంతలు తొక్కిన ప్రయోగ శీలి. పురాణేతిహాసాల్లోని ఒక కథను తీసుకొని వర్ణనలతో రమ్యంగా మలచి ప్రబంధం అనే కొత్త ప్రక్రియను తెలుగులో తిమ్మన, పెద్దన ప్రవేశపెట్టినారు. కాని కథను కూడా కొత్తగా కల్పించి సమకాలిక జీవిత వృత్తంతో మేళవించి కొత్త ఫక్కిలో కథను ప్రారంభించి పింగళి సూరన ఆపరూపమైన రఘనా సంవిధానంతో తెలుగు ప్రబంధానికి సౌష్ఠ్యం కలిగించినాడు. కవిత్వాన్ని గురించి అతి సుందరమైన అభిప్రాయాలను తన పాత్రలతో ప్రకటింపజేసిసాడు. అతడు కల్పించి వ్రాసిన కావ్యం కళాపూర్ణోదయము. పెద్దనాదుల పద్ధతిలో వ్రాసిన కావ్యం ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము. ఇక మనకు దొరికినంతలో మొట్టమొదటి ద్వ్యర్థి కావ్యం రాఘవపాండవీయం సూరన్నదే. ఈ ద్వ్యర్థి కావ్యరచన కూడా సూరన్న నూతన ప్రయోగదక్షతను తెలుపగలుగుతున్నది.

సూరన్న కలభాషిణి, సుగాత్రీ శాలీనుల వృత్తాంతం, సరస్వతీ చతుర్ముఖుల శృంగారచేష్టలవల్ల ఉత్పన్నమైన వినూత్న వస్తుసంపద ఎరుగని తెలుగు పాఠకుడు ప్రబంధ సాహితీయామినులలోని నిత్యజ్యోత్స్నలకు నోచుకోని వాడవుతాడు.

శబ్దానికి, అర్థానికి ఉన్న అనంత శక్తిని అవగతం చేసికోడానికి ద్వ్యర్థికావ్య పఠనం అమితంగా తోడ్పడుతుంది. శ్లేషలతో చేసే కసరత్తే అయినా శబ్ద సంపదకున్న అనంత రూపాలతో పరిచయం ఏర్పడుతుంది. తనకు తానే కట్టుబాట్లు కల్పించుకొని ఒక్క పద్యంలో రెండు కథలకు అన్వయం కుదిరేట్లు వ్రాయడం శబ్ద సామాజ్యం మీద అర్థ విస్తృతిమీద సూరన్నకున్న సమున్నతాధికారం వ్యక్తమౌతుంది.

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నం, కళాపూర్ణోదయం కావ్యాల్లో రూపకమర్యాదలు తెలిసిన సూరన్న పోయినపోకథలు ఇన్నీ అన్నీ కావు.

పాలెం శ్రీ వెంకటేశ్వర ప్రాచ్య కళాశాలతో ఆంధ్రోపన్యాసకులుగా ఉన్న శ్రీశ్రీరంగాచార్యులు గారు సూరన్న కావ్యాలలోని కొన్ని పద్యాలను ఏరి, వాటిలోని సౌగంధులను పరిచయం చేసినారు. ఆయన ప్రాచీనాంధ్రకావ్యాలను ఎన్నింటినో పరిష్కరించినవారు. సంస్కృతములోనూ, తెలుగులోనూ గొప్ప కృషిచేసిన పండిత వంశానికి సంబంధించినవారు. సాహిత్యశాస్త్రాన్ని, చందః శాస్త్రాన్నీ బాగా అభ్యసనం చేసినవారు. సూరన్న కవితావైభవాన్ని వ్రాసి ప్రచురించుకొనే అవకాశాన్ని యువభారతికి యిచ్చి తమ అత్యీయతనూ సాహితీ ప్రేయత్నాన్నీ ప్రకటించుకున్నాడు. శ్రీశ్రీ రంగాచార్యుల వారికి కృతజ్ఞతాభి వందనములు.

డిసెంబరు, 1981

ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తి

అధ్యక్షుడు, యువభారతి

యువభారతి మీ అభిప్రాయాల్ని అహ్వానిస్తున్నది

యువభారతి 'లహరీ' ఉపన్యాస కార్యక్రమాలు - ప్రచురణలు 'నందిని' గూర్చి జనాభిప్రాయాల్ని సేకరించాలని మా సంకల్పం. క్రింది విషయాలపై విలువైన మీ సూచనలు తెలిపితే సంస్థ భవిష్యత్కార్యకలాపాలు తీర్చిదిద్దే ప్రయత్నంలో తాము సహకరించిన వారౌతారు.

* ఈ పుస్తకం చదివారుకదా ! మీ అభిప్రాయాల్ని నిర్మోహమాటంగా వెంటనే మాకు తెలిపి - మా కృషిని ప్రోత్సహించండి.

* నందిని శీర్షికలు నచ్చాయా? బాగా నచ్చిన లేక నచ్చని శీర్షికలేవి? ఎందుచేత? ఇంకా ఏయే శీర్షికలు ప్రవేశ పెడితే బాగుంటుంది? 'నందిని'ని ఆత్మ తమ సాహితీ ప్రతికగా తీర్చిదిద్దేందుకు మీ సలహాలు, సూచనలేమిటి ?

* యువభారతి నిర్వహిస్తున్న 'లహరీ' ఉపన్యాస కార్యక్రమాలతో మీరెప్పుడై నా పాల్గొన్నారా? మీ అభిప్రాయమేమిటి? భవిష్యత్తులో 'లహరీ' ఉపన్యాస కార్యక్రమాలు ఎలావుంటే బాగుంటాయని మీరనుకుంటున్నారు ?

* యువభారతి ప్రచురణలో కొన్నింటినై నా మీరు చదివారా? మీకు నచ్చిన లేక నచ్చని ప్రచురణలేవి? ఇంకా ఏలాంటివి ప్రచురిస్తే బాగుంటుంది ?

* సంస్థ పథకాలు 'సాహితీ మిత్ర', 'భారతీ మిత్ర', 'భారతీ భూషణ'లలో మీరు సభ్యులా ? సంస్థ ప్రచురణలు మీకు అందుతున్నాయా ?

యువభారతి ప్రచురణలను మీ మిత్రులకు పరిచయం చేయండి. యువభారతి ప్రచురణలను మీరు బహుమానాలుగా ఇవ్వండి. మీకు పరిచయమున్న పాఠశాలలచే కొని పించండి. మీ పరపతిని వినియోగించి "నందిని"లో వ్యాపార ప్రకటనలు ఇప్పించండి.

చుట్టూరా ఆవరించుకుని ఉన్న చీకటిని తిట్టుకుంటూ కూర్చోవడంకన్న ప్రయత్నించి చిన్న దీపాన్నయినా వెలిగించాలనేదే యువభారతి ధ్యేయం.

దూరప్రాంతాల మిత్రులు హైదరాబాదు వచ్చినప్పుడు తిలక్ రోడ్ లోని ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్ భవనంలోని మన కార్యాలయానికి విచ్చేయండి ఆహ్వానిస్తున్నాం.

మీ సహకారాన్ని అర్థిస్తూ -

యువభారతి

మం దు మా ట

కేవల కల్పనా కథలు కృత్రిమ రత్నము, లాద్య సత్కథన్
వాఙ్మిరి పుట్టు రత్నము, లవారిత సత్కవి కల్పనా విభూ
షావహ పూర్వవృత్తములు సానలదీరిన జాతిరత్నముల్,
కావున నిట్టి మిశ్రకథగా నొనరింపుము నేర్పు పెంపునన్. (1-19)

ఈ పద్యము రామరాజ భూషణుని వసుచరిత్రములోనిది. తెలుగు సాహిత్యములో ప్రసిద్ధమైన పద్యము. ఆలంకారికులు ప్రబంధములను మూడు విధములుగా విభాగించినారు- అవి 1. ప్రఖ్యాతము 2. ఉత్పాద్యము 3. మిశ్రము అని. భారత రామాయణాదులు ప్రఖ్యాతములు. కేవలము కల్పించిన కథ కల్గినవి ఉత్పాద్యములు. కొంత ప్రఖ్యాతము. కొంత ఉత్పాద్యముకల రచన మిశ్రము. ఈమూడు లక్షణాలకు రాయలయుగమునందు గ్రంథములు వెలసినవి.

పై పద్యములో రామరాజ భూషణుడు కల్పనా కథలను కృత్రిమ రత్నములని నాడు. దీనిని లెక్కచేయక ఇతని సమకాలములోనే ఉన్న ఒకమహాకవి ఈపద్యతికి ఎదురీత ఈది 'కల్పనా కథలు సద్రత్నముల వంటివి' అని నిరూపించినాడు. ఆయనయే పింగళి సూరన.

శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు సాహితీ సమరాంగణ సార్వభౌముడు. స్వయముగా ప్రౌఢ ప్రబంధ నిర్మాణమొనర్చిన కవివరంసుడు. ఈ ప్రభువు ఆస్థానములోని అష్ట దిగ్గజ కవులలో సంస్కృత కవులు ఎందరో తెలియదు. తెలుగు కవులు ఎవరెవరు అనునదియును వివాద విషయమే. అయినా అల్లసాని పెద్దన, ముక్కు తిమ్మనల విషయములో ఈవాదము వర్తించదు. ఇక ఆస్తినాస్తివిచిత్రంలో చిక్కిన కవులలో ఒకడు పింగళి సూరన. ఇందుకు కారణము సూరన కృతులను అంకితము పొందిన వారి కాలము.

కృష్ణరాయల భువనవిజయమునందు సూరన ఉన్నా లేకున్నా ఆంధ్ర సాహితీ భువనమందు మాత్రము ప్రకాశించుచున్న సూర్యుడనుటలో విప్రతిపత్తి లేదు.

ఇతడు యజుశ్శాఖాధ్యయనపరుడయిన నియోగి బ్రాహ్మణుడు. ఆపస్తంబ సూత్రుడు. గౌతమ గోత్రుడు. అమరనార్య అబ్బమ్మల పుత్రుడు. తన వంశమును గురించి కవి వివరముగా తనకృతులలో తెల్పినాడు.

పింగళి అనే గ్రామములో నివసించుటవలన వీరిది పింగళి వంశమైనది. కృష్ణా జిల్లాలోను, మహబూబునగర్ జిల్లాలోను ఈ పింగళి అనే గ్రామములు కలవు. ఇతర ప్రాంతాలలో గూడ ఈ పేరు గల గ్రామాలున్నవని పరిశోధకులు తెలుపుచున్నారు.

సూరన సాహిత్య రంగములో ప్రవేశించి 'మహిత ప్రబంధ రచనా ఘనవిశ్రుతి' పొందేవరకు రాయలవారు అస్తమించియుందురు. అప్పుడు వారి సామ్రాజ్యము అంతః కలహాలతో సతమతమగు చున్నది. కవి-పండితులు ఆశ్రితుల కొరకు వెదుకుచు కాండి శీకులైనారు. రాయల వారుండగా వారిని సేవించి ప్రసిద్ధి చెందిన వారిలో ఇమ్మరాజు ఒకడు. ఈయన మనుమడే ఆకువీటి పాలకుడైన పెదవెంకటాద్రి. రసికుడైన ఈయన సూరనకు ఆశ్రయమిచ్చినాడు. ఇది దాదాపు క్రీ॥ శ॥ 1545-1550. తన ఆశ్రయానికి కృతజ్ఞతగా సూరన రాఘవపాండవీయమును అచటరచించెను. 1580 ప్రాంతంలో నున్న నంద్యాల కృష్ణమరాజునకు కళాపూర్ణోదయము అంకితమీయబడినది. ప్రభావతి ప్రద్యుమ్నమును తన తండ్రికే అంకితమిచ్చినాడు. ఈ కవి క్రీ॥ శ॥ 1532-1583 మధ్యలో ఉన్నట్లు భావింపవచ్చును. ఇది ఇబ్రాహీం కుతుబ్ షా పరిపాలన కాలము. సూరన ఈ మూడు పుస్తకాలనే కాకుండా, గరుడ పురాణమును ఆంధ్రీకరించినట్లు తెలియు చున్నది. కస్తూరి రంగకవి ఆనందరంగరాట్టండము (3-234)లో సూరన 'గిరిజా కళ్యాణము'లోనిదని ఒక పద్యమును ఉదాహరించెను. ఈ రెండు గ్రంథాలుగూడ లభింప లేదు. లభించినంతవరకు ఈయన గ్రంథాల వివరములివి.

1. రాఘవ పాండవీయము — నాలుగు ఆశ్వాసాలు 880 గద్య, పద్యాలు

(ద్వ్యర్థికావ్యం)

2 కళాపూర్ణోదయము — 8 ఆశ్వాసాలు 1850 గద్య, పద్యాలు.

3. ప్రభావతి ప్రద్యుమ్నము — 5 ఆశ్వాసాలు 811 గద్య, పద్యాలు.

ఈ 3 గ్రంథాలుకూడా మూడు పద్ధతులకు చెందినవి. ప్రతి పద్యములోను రామ భారత కథలు జోడింపబడిన ద్వ్యర్థికావ్యము రాఘవ పాండవీయము. ఇది ప్రభావతము.

సంస్కృతములో కాదంబరి గద్యనవల. తెలుగువారికి ముప్పది రెండు పాత్రలతో కూడిన పద్యరూపకమైన నవల కళాపూర్ణోదయము. ఇది ఉత్పాద్యము. కొంత ప్రభాతము, మరికొంత కల్పితము అయిన రచన ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము. ఇది మిశ్రకథ. సూరన కావలెనని పట్టుబట్టి ఈమూడు రకములైన కృతులను నిర్మించినాడు.

సంస్కృతములో ఈవిధమైన పద్ధతి భవభూతి గ్రంథములలో గలదు. ఆయన మహావీర చరిత, మాలతీ మాధవ ఉత్తరరామ చరిత్రలు మూడును నాటకములే. వీనియందు ఉత్తరరామ చరిత్ర ప్రసిద్ధిచెంది ఘనత తెచ్చినది. కాని సూరన రచనలు మూడును ప్రసిద్ధిచెందినవే. 'ఇట్టివాడు కవి' అనుటకు రాఘవ పాండవీయ కళాపూర్ణోదయములు, 'ఇట్టిది కవిత్వ కళ' అనుటకు ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము సాక్ష్యములు.

సూరన రచనలగురించి ఆయన ప్రతిభా పాండిత్యాలనుగూర్చి పెద్దలెందరో ప్రత్యేక గ్రంథములుగా కవిత్వ తత్త్వ విచారమొనర్చిరి. ఈ పుస్తకములో సూరన రచనలలోని కొన్ని పద్యములను గూర్చిమాత్రమే తెలుపబడును. సూరనను తెలిసికొనదలచినచో కసీసము ఈ పద్యములైన తెలియవలయునని నా ఆకాంక్ష. ఈపద్ధతి తెలుగు సాహిత్య ప్రవేశ కులకు, సాహిత్య పఠనాభిలాషులకు ఉపకరించునని భావించును. సూరన కృతులు ముత్యపు సరుల వంటివి. వానినుండి కొన్నిముత్యములనుదీసి మరియొక హారము 'కవితావైభవ' నామముతో కూర్చబడినది.

ప్రతి పద్యము వివరింపఁగినదే! కాని ఆపనిని పూర్తిగా చేయుటకు ఇదిసమయము కాదు. నానిర్ణయములో కొన్ని ప్రసిద్ధములైన పద్యములు, మరికొన్ని తదన్యములుండ వచ్చును. వాని యందలి ఔన్నత్యమును-ప్రశస్తిని మాత్రము తెల్పయత్నించినాను.

ఈ 'కవితావైభవ' వివరణకు అర్హులైనవారెందరోగలరు. అయినా 'యువభారతి' వారు నన్నువ్రాయమని కోరినారు. అశక్తుడనయినా - వారికోరికను కాదనజాలక ఈవిధముగా యోపినమేర వ్రాసినాను.

పెద్దలు-మిత్రులైన యువభారతి కార్యవర్గమునకు కృతజ్ఞతలు తెల్పుకొనుచున్నాను.

పాఠకులకు ఈ రచన ఏమాత్రము సత్సంప్రీతికలిగించినను సంతోషించును -

‘పింగళి సూరన కవితా వైభవము’

శ్రీ లావణ్యవతీ కుచద్వితయ కాశ్మీర ప్రభాచారు వ
క్షోలం కారమణి ప్రకాండము నవీనార్కుండుగా-సన్మనో
నాశికావిరత ప్రభాతమగుచున్ భాసిల్లు తత్వంబు-నం
ద్యాల శ్రీనరసింహకృష్ణ విభు నిత్యశ్రీయుతుం జేయుతన్.

ఇది కళాపూర్ణోదయములోని మొట్టమొదటి పద్యము. కృతి భర్త శ్రేయస్సును గూర్చి చెప్పబడినది. కవులు సామాన్యముగా శ్రీకారమును కృత్యాదియందుంచుట ఒక సంప్రదాయము. ఇది యొక మంగళకరమైనపద్ధతి. కావ్యము-మంగళాది కాని, మంగళ మధ్యముకాని మంగళాంతముగా కాని ఉండవలెనని లాక్షణికుల నియమము. అంతేకాదు- శ్రీకారమును కృత్యాదిలో విలిపిన బహు దోషముల పోకార్చునని మన వారి నమ్మకము. నాటకము నందు నాందీ పద్యముండును. దానికెన్నో నియమాలున్నవి. దానియందు కథా సూచన ఒక ముఖ్య విషయము.

పైపద్యము ‘నాందీ’ పద్ధతికి చెందినట్టిది. దీనిలో కావ్యమందలి కథా సూచన కొంత నిగూఢము గాగలదు. కథకు ముఖ్యులైన వారు దీనిలోనున్నారు. నన్నయగారు ‘లోనారసి’ అన్నట్లు-సూరన ‘భాసిల్లుతత్వము’ అనినాడు. తత్వమనగా దానిలో గల విశిష్టమైన అర్థము-పద్ధతి. దీనిలో అట్టి తత్వమున్నది. ఏమనగా-“కాశ్మీర ప్రభా” అని నాడు మామూలుగా. దీనియర్థము-వేరు. ఇచ్చట ‘కాశ్మీరదేశమునకు సంబంధించి ప్రభావవంత మైనది’ అని అర్థము. ఎవరు? సుగాత్రి. ఈమె కాశ్మీరదేశవాసియైన ఒక ద్విజునిబిడ్డ. కథలో ఈమె ప్రభావవంతమైనది. ‘అలంకారమణి ప్రకాండము’ అనినాడు. దీనిలోని. ‘మణి’ శబ్దము మణికంధర-మణిస్తంభులసూచించును. వీరు కథలో నవీనార్కులు. సూర్యకాంతి మణిని ప్రకాశవంత మొనరించు నట్లు కథలో వీరు సూరన ప్రతిభవలన ప్రకాశింతురు. (సూర్య-సూర) ఇక ‘నాశిక’ కలదు. నాశికోద్భవుడు బ్రహ్మ. కథ యందు చతుర్ముఖ బ్రహ్మయొకడున్నాడు. అందుకేవిశేషణముగా “సన్మనో” కలదు. పైన తెల్పిన ‘కాశ్మీర’ అనునది ‘శ్రీలావణ్యవతీకుచద్వితయ’ తర్వాత వేయబడినది. ఇందలి లావణ్యవతి సుగాత్రి. ఆమె వక్షోలంకారములు శాలీనునకు నచ్చక ఏచగించి కేవలము కాశ్మీరాంగనా ‘ప్రభ’కే ఇష్టపడినాడు. పద్యమందలి ప్రభాతము-కథలోని ప్రభాతవేళా సూచన. ఇట్లు అనేక విధములైన తత్వములు భవిష్యత్ కథలోకలవని కవి భాసిల్లుతత్వము’ను ప్రయోగించినాడు. కళాపూర్ణమైనది కావున-భాసిల్లుట తప్పదు గదా! అందుకే ఈ పద్యమును కవి మొదటిదిగా చేసెను. కవిక్రాంతదర్శి. ప్రకృతికి భాష్యప్రణేత. కావుననే ‘నవీనార్కుడు

‘ప్రభాతము’ లున్నవి. అర్కుడనగా సూర్యుడు, కవిపేరు సూరన. ఇదేకాదు. ఈయన సూర్యవర ప్రేసాదము కలవాడు-కాబట్టి ఆరాధ్యదైవమైన సూర్యుడిచ్చట ఉదయించినాడు. కవి కూడా నవీనార్కుడు? సూతనమైన కల్పనలచేసి-సాహిత్య ప్రపంచమున ‘అర్కుప్రభలు’ వెలార్చగలనని-తన నామాంకితమునుకూడా గుప్తముగా చేర్చినాడు. ఇట్టివి మనము గ్రహించవలయును. సాహిత్యము ఆలోచనామృతమైనది కదా !

రంభా నలకూబరుల సంగమసమయమున వారు ‘ప్రభాతకాలము’ను చూచి వర్ణింతురు. అది ఇచ్చట సూచనగా వేయబడినది. నాటకపద్ధతిగా సూరన కొద్దిలో భవిష్యత్ కథా సూచన-తత్వముల తెల్పినాడు. ఇవి యన్నియును ఊహాశీలురైన పాఠకులు గ్రహింపగలరని కవిభావన. కళాపూర్ణోదయ కృత్యాది పద్యములను సూక్ష్మముగా పరిశీలించి నచో అనేక నిగూఢ విషయములు తెలియును.

పౌసగ ముత్తెపు సరుల్పోహించిన లీల
తమలోన దొరయు శబ్దముల గూర్చి,
యర్థంబు వాచ్యలక్ష్య వ్యంగ్య భేదంబు
తెరిగి, నిర్దోషత నెసగజేసి
రసభావములకు నర్హంబుగ వైదర్భి
మొదలై నరీతు లిమ్ముగ నమర్చి,
రీతులకుచితంబులై తనరారెడు
ప్రాణంబు లింపుగా పాదుకొల్చి.

యమరనుపమాదులును యమకాదులు నగు
నట్టి యర్థశబ్దాలంక్రియలు ఘటించి
కవిత చెప్పంగ నేర్చు సత్కవి వరునకు
వాంఛి తార్థంబు లొసగని వారు గలరె’

(1-82)

సూరన ఎచ్చట కూడా ‘తన కవిత్వము ఈ విధమైనది’ అని తెల్పక-సరసమైన కవిత్వము ఏవిధముగా నుండవలయునో అనే తన భావనను సమయాను సారముగా ఒక పాత్ర ద్వారా బొచితీస్సోరకముగా చెప్పించును. ఇది ఆయనలోని ఒక విలక్షణత్వము. ఈపద్ధతిని కవులు క్వా చిత్కముగా పాటించురు. శ్రీకృష్ణునిగూర్చి మణికంధరుడొక దండకమును చెప్పగా-కలభాషిణి దానిని ఏకసంధగా గ్రహించి-నారదునికోర్కిపై-అమె అ దండకమును మరల చదివి వినిపించినది. కృష్ణుడు దానికి సంతోషించి ఒక హారాన్ని కాన్కగా ఇచ్చినాడని చెప్పి-ఈ పద్యమును దీని తరువాతగల ‘చలువగల-’ పద్యమును చదివినది.

సత్కవి యొక్క కవిత్వ లక్షణమే కాక సూరన యొక్క కావ్య పద్ధతి గూడ దీనిలోకలదు. ఇది ఎంతో జాగ్రత్తగా చెప్పిన పద్యములలో ఒకటి. ఆనాడు బహుశః తన కృతి భర్త ఆస్థానము యాతాయాత కవుల కావ్యములను వాటి లక్షణములను మనకు స్ఫురింప చేయుచున్నది. సత్కవి వరుని యొక్క కవిత్వ ఇట్లుండవలయును అని కవి భావన. పద్యము గాని, గద్యముగాని శబ్దములపొండికతో శబ్దార్థముల స్ఫురణ కల్గించుచుండ వలయును. ఈకూర్పు ముత్యములను హారముగా కూర్చినట్లు ఉండవలెను. చక్కని అర్థము రావలెను. లాక్షణికులు చెప్పిన ఉత్తమ కావ్య లక్షణములగు లక్ష్య లక్షణ వ్యంగ్యభేదము లుండవలయును. రసభావములు, రీతులు, అలంకారములు అన్నియును కలిగి దోషధహిత మైనది సత్కావ్యము. ఇట్టి కవిత్వయే గ్రాహ్యము. ఈలక్షణములను చూడగా సూరనకు సంస్కృత సాహిత్యమందలి అభినివేశము లక్షణ గ్రంథముల పరిశీలన వలన కల్గిన ధిషణా పటుత్వము వ్యక్తమగు చున్నది. “సుకవితా యద్యన్తిరాశ్యేన కిమ్” అను దానిని తాను నమ్మినాడు. రసికుడైన పాఠకునకు మంచి కవిత్వము యొక్క పద్ధతి యిట్లుండవలయునని తెలుపు చున్నాడు.

చలువగల వెన్నెలల చెలువునకు సౌరభము
గలిగినను, సౌరభము చలువయు దలిర్పం
బొలుపెసగు కప్పురపు పలుకులకు కోమలత
నెలకొనిన, సౌరభము చలువ పసయుం కో
మలతయును కలిగి జగములమిగుల పెంపెసగు
మలయ పవనపు కొదమలకు మధురత్వం
బలవడిన, నీడు మఱికలదనగవచ్చు గడు
వెలయగల యీసుకవి పలుకులకు నెంచన్

(1-83)

నన్నయగారు పుత్రగాత్ర పరిష్కరంగ సుఖమును ముక్తాహార కర్పూర సాంద్ర పరాగ ప్రసరము కన్నను, చందనము కన్నను, చంద్ర జ్యోత్స్నకన్నను, హృద్యమైనదని నాడు. సూరన అభావాన్ని మనసులో పెట్టుకొని సాహిత్య లోకానికే ఒక వెన్నెలను, కర్పూరాన్ని, కర్పూర పరీమళాన్ని వెదజల్లినాడు. ఈపద్యము తనకు పూర్వులైన కవులు చెప్పిన వానిని చూచి తాను కవితా సరస్వతీ పరముగా దీనిని వ్రాసినాడేమో? శ్రీనాథుడు దా) ఇ రా మ పు రీ విహారవరగంధర్వాప్సరోభామిసీవక్షోజద్వయకుంభికుంభములపై వాసించు వాసనల వెదజల్లినా, పెద్దన్నగారు రమణీప్రియ దూతిక తెచ్చియిచ్చు కప్పుర విడెమును చూపినా సూరనకు నచ్చలేదు. చక్కని కవిత్వ సుకవి పలుకులలో ఎట్లుండునో అనే భావమును తెల్పినాడు. వెన్నెల, కర్పూరము, మలయపవనము, ఎవ్వనినైనా హాయి కొల్పించుననునది వీనియందలి విశిష్టత. ఈ ఉన్న లక్షణాలుకాక వెన్నెలకు సౌరభము.

ఆసౌరభానికి చల్లదనము, కర్పూరపు పలుకులకు కోమలత, ఇవి యన్నియును కూడిన మలయ పవనానికి మధురత్వము అలవడినచో ఎట్లుండునో సుకవి పలుకుకూడా అట్లుండును. సూరన కవిత్వముకూడ పరుషతలేకుండా వెన్నెలలో విహరించినట్లు, మలయ పవనము ప్రాకు చుండగా కర్పూర సౌరభాన్ని ఆఘ్రాణించినట్లుగా ఉండును. ఇట్టి ఆహ్లాదమును కలిగించు నది కవిత్వము. ఇది కవిత్వ బహిః స్వరూపము. వీనివలన కవితా కాంతా శరీరము సుందరముగా తీర్చిదిద్దబడనది. ఇది లయ విభాతి పద్యము. దీని గమనము విచిత్రమైనది. లఘువులెక్కువగా ఉండును. కవి భావనకు, పద్యమునకు ఈ చందస్సు యిచట సరిపడినది.

శబ్ద సంస్కార మెచ్చటను జారగనీక

పదమైత్రి యర్థ సంపదల బౌగల

తలపెల్ల నక్లిష్టతమ ప్రదీపితముగా

పునరుక్తి దోషంబు పొంత చోక

యాకాంక్షిత స్ఫూర్తి యాచరించుచును శా

భా చంక్రమ క్రియ కడవ జనక

ప్రకృతార్థ భావంబు పాదుకోనడుకుచు

నుపపత్తియెందు నత్యుర్జితముగ

నొకట పూర్వోత్తర విరోధ మొదవకుండ

తత్తదవయవ వాక్య తాత్పర్య భేద

ములు మహావాక్య తాత్పర్యమునకు నొనరఁ

బలుక నేర్చుట బహు తపః ఫలముగాదె !

(2-3)

తిక్కనగారు తమ ప్రథమ కృతియైన రామాయణములో కవిత్వ స్వరూపమును వివరించిరి. సూరన ఒక పాత్రద్వారా కవిత్వమునుగూర్చి తన యభిప్రాయమును వెల్లడించినాడు. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములో ఉన్న ఈపద్యము కవిత్వ బహిః స్వరూపమును కవితాంగనా శరీరసౌందర్యమును తీర్చిదిద్దునట్టివైనను 'కావ్యాత్మ' సౌందర్యమునకు మాత్రము ఉపకరించదని కవి భావన కావచ్చు. పద్యారంభము శబ్ద సంస్కారముతోను, ముగింపు తపఃఫలముతోను ఉన్నది. బ్రహ్మ జగత్సృష్టికర్త. ఇతని సృష్టిలో అచేతనము లుండును. కవిబ్రహ్మ కావ్యజగత్సృష్టికర్త. ఇతని సృష్టిలో అచేతనములుగూడ చైతన్యవంతములగును. అందుకే "అపారేకావ్య సంసారే కవిరేవ ప్రజాపతిః" అనినారు.

శబ్ద సంస్కారమునునది బహు తపఃఫలము. కవిత్వము చెప్పనేర్చుటలోనే పలుక నేర్చుట కలదు. ఇట్టి వాక్ తపఃఫలము దేవతానుగ్రహమైనది. ఇట్టి అనుగ్రహము తపోఃఫలమైన ఋషికి కలుగును. అట్టివాడు లోకోత్తర వర్ణనా నిపుణుడు. ఇట్టి భావములను మనస్సులో ఉంచుకొని సూరన తన గ్రంథములలో ఉత్తమమైన కవిత్వమునుగూర్చి ఇంతగా వివరించెను. పై పద్యము హంసనోట వెలువడినది. ఈమెపేరు శుచిముఖి. ఈపేరులోనే కవి 'శబ్ద సంస్కారము'ను నిక్షిప్తముచేసెను. ఈహంస బ్రహ్మవాహనము. తత్సాంగత్యముతో సర్వ శాస్త్రాభ్యాసమలవడినది. వానియందు ముఖ్యముగా శబ్ద విచార ప్రాముఖ్యమైన వ్యాకరణములను. కావుననే యిందునంతవాడు శుచిముఖి వచన రచనను ప్రశంసించినాడు. శుచిముఖిని కవివోఅనును. కవియనగా నీటిపక్షియన్న అర్థముకూడ కలదు. హంస నీటి పక్షిగదా! హంస నోటినుండి వెలువడిన వాక్యములన్నిటిని పరిశీలించినచో అదియే ఒక మహా కావ్యమగును. ఇట్టిదే సూరన చెప్పిన 'బుధుడూహించి చేయు సుకవిత్వము'. తన కవితారూప తపస్సును కవి ఇన్నివిధములుగా తెలుపుచున్నాడు. ఇతనికి కవిత్వముపైగల భావన ఇట్టిది. పాండిత్యము కవిత్వము ఒకదానిని మించి ఒకటి పరుగెత్తినవి. లోక శాస్త్ర కావ్యాద్యవేక్షణత్వమువలన ఏర్పడిన ధీషణా పటుత్వముచే తన రచనలో వేదాంత, యోగ, వ్యాకరణ, వేద విద్యా ప్రాముఖ్యముల వివరించెను. పైపద్యము తర్క, వ్యాకరణ మీమాంసా పద్ధతులనే కాక సాహిత్యాలంకార నియమములను తెలుపుచున్నది.

శ్లో॥ నరత్వం దుర్లభంలోకే విద్యా తత్రచ దుర్లభా
కవిత్వం దుర్లభం తత్ర వివేక స్తత్ర దుర్లభః॥

మ॥ తమిషూదీగెల తూగుటుయ్యెలల పంఠాలాడు చుందూగు నా
కొమరుం బ్రాయపు గబ్బి గుబ్బెతల యంఘుల్ చక్కగా జాగి. మిం
టి మొగంబై చను దెంచు తీవికను గొంటే దివ్యమౌనీంద్ర, నా
కమ్మగీ నేత్రల మీద కయ్యమునకుం గాల్ చాచు లా గొప్పెడున్ (1-43)

పింగళి సూరన పేరెత్తగానే కళాపూర్ణోదయము ఎట్లు స్ఫురించునో ఆ గ్రంథము పేరెత్తగానే జ్ఞప్తికివచ్చు పద్యములలో ఇది ఒకటి. రసికుం రసనాగ్రములయందు రాణింపదగిన పద్యములు కొన్ని ఉండును కదా! ఒక్కొక్క కవి ఒక్కొక్క పద్ధతిలో ప్రసిద్ధి చెందును. కొందరివి కొన్ని పద్యములే గొప్ప కీర్తిని తెచ్చును. అందుకు కారణము కవియొక్క పద్యరచన యందలి శబ్దముల కూర్పు, శయ్యా సౌభాగ్యము అనునవి. కళాపూర్ణోదయ ప్రబంధ కథకు ఈ పద్యము బీజావాపన చేసినది. ఆకాశమార్గమున మణికంఠరుడు వచ్చుచు ఉద్ధాన వనమున విహరించుచున్న స్త్రీలను చూచి వెక్కిరింపుగా కొన్నిమాటలన్నాడు. వారు ఉయ్యాలలూగు చుండగా పాదములు ఆకాశమువైపు చాచబడినవి. అది ఆకాశమందున్న ఆస్పరలతో కయ్యమునకు కాలు

దాపువట్టున్నదట. అందుకే వారిని “కొమరు ప్రాయమందున్న గబ్బి గుబ్బెతలు” అనినాడు. వీరు “నాకమ్మగీనేత్రం” మీద కయ్యమునకు సిద్ధమైనారు. ఇచ్చట “నాకమ్మగీ” అన్నప్పుడు చివరి చరణంలో ‘కమ్మగీ’ అని చెప్పటలో ఆకాశమునుండి వచ్చుచున్న వానికి భూమిపై ఉన్నవారి పద్ధతిని జ్ఞాపకము చేసెను. ముందు ముందు రంభ మొదలైన వారితో జరుగుబోవు కలహము కూడ ‘నాకమ్మగీ నేత్ర’ శబ్దము వలన వ్యంగ్యముగా తెలిపెను. రంభ నాకలోకనివాసి. తమతోనున్న కన్నేలు గావున కయ్యమునకు సిద్ధమైనారనుట సహజముగా గలదు. అందుకే దీనికి సంతోషించిన నారదుడు ‘భళిరా సత్కవి వాడు నిక్కము’ అనెను. ఇట్టి సందర్భోచితమైన వర్ణనలో సూరన మనచే “భళిరా సత్కవివి” అనిపించుకొనును.

ఉ॥ ఓమహితాత్మ! మీ వచన మొక్కొకటే పరికించి చూచినన్.
నా మదిలోన నెంతయు ఘనం బగుచున్నది యద్భుతంబు ! మీ
రేమహిమన్ యధార్థముగ నిట్టిది సర్వముగంటి? రిట్టిమీ
కీమహిఁగానరానియది యేమియు లేదు; గణించ చూడఁగన్” (2-58)

రవి గాననిచోటును కవి గాంచును. ఈ పద్యము గూడ మనకు కవిని కన్పింప జేయును. జరిగిన కథను మననము చేసికొన్నను, జరుగుబోవు దానిని ఊహించుకున్నను మనకు కవి యొక్క ఒక్కొక్క వచనము అనగా మాట అద్భుత సృష్టి అనిపించక మానదు. మన మినసులో కవియొక్క భావన ఘనపరిణతి కలుగజేయును. ఇతడు ఈ విషయములన్నిటిని ఎట్లు గ్రహించెను? ఎంతటి మహిమ కలవాడు? అని మనము ఆశ్చర్యభండము. సూరనలో గల విశిష్టత రానెచ్చట కానరాకపోవుట, ఒక పాత్రకు తన భావముల నూరిపోసి పాత్రకుని ముందుంచును. ఇచ్చట మణిస్తంభ కలభాషిణుల సంభాషణ కలదు. కలభాషిణి కూడ శుచిముఖి వంటిదే. అందుకే ఈ పద్యమును ఆమె నోట చెప్పించినాడు.

కా॥ అవీణాధరుడేగి కన్గొనియెఁబుణ్య భ్యాతి దర్శోల్లస
ద్దైవ ద్వీపవతీ సమత్సర వివాద ప్రౌఢిమా నర్గళ
వ్యావల్లత్కర భావ భృల్లహరి కావర్గా వృత వ్యోమముం,
గావేరితటినీ లలామమునఘౌఘషాశనోద్ధామమున్ ॥ (2-144)

వర్జనా నిపుణుడైన వాడు కవి. కావ్య ప్రబంధముల వర్ణనలలో కవి సమయములు తప్పని సరి. పర్వతములు, నదులు, ఉద్యానవనములు, కవుల వర్ణనల యందు పేరాకాష్ఠ దళకు చేరినవి. ఒక్కొక్క కవి తన ప్రతీభాపాటవమును బట్టి వర్ణనలో ఒక

విశిష్టత చూపును. సూరన్నకు ఈ పద్ధతి మిక్కిలి ప్రీతి పాత్రమైనది. కవి లలాటేశణ భక్తిశీలుడైనా, కృతి భర్త విష్ణు పారమ్యాన్ని కాదనలేక తీర్థయాత్రల సేపముతో విష్ణు ప్రేతములను మన కన్నుల ముందుంచినాడు. ఈ పద్ధతి కృతి భర్త సంతోషానికి ఎంత తోడ్పడినదో గాని పాతకుడు మాత్రం మణికంధరునితో పాటు తీర్థయాత్రాచరణశీలి యగును. ఈ ఘట్టములో యమున వర్ణింపబడినది. అట్లే కావేరి. తెలుగు కవులు నడులను, పర్వతములను, భారతీయ సంస్కృతిలో ఒక భాగముగా ప్రతీకలుగా ఊహించి వర్ణించిరి. ఈ కావేరి కూడ అట్టిదే. కంబ మహాకవి తన రామాయణంలో దీనినే సరయూనదియని మనోజ్ఞముగా వర్ణించెను. ఈ కావేరినది శ్రీరంగము వద్ద రెండుగా చీలి ఉత్తర దక్షిణ వాహినీలుగా బయలుదేరును. దక్షిణవాహిని కావేరి. త్యాగరాజ స్వామి వారి తిరువాయూరు కావేరి తీరములోనే ఉన్నది. ఈనదికి ఆనకట్ట వేయించినవాడు కరికాలచోడుడు. నిర్వచనోత్తరరామాయణంలో ఇతడు కీర్తింపబడినాడు. ఇంత చరిత్ర గొప్పతనము కలిగిన కావేరిని చూడక మణికంధరుడెట్లు పోవును! కవి ఎట్లు వడులును! పద్య గమకము కూడ. కావేరి తరంగములవలె ఎగురులాడు చున్నది. కళాపూర్ణోదయము పాత్రలవివాద ప్రౌఢిమ కల్గినట్టిది. కావేరి కూడ వివాద ప్రౌఢిమ కల్గినదే. ఇది కూడా తటినీలలామము. అందుకే కవి కూడ “కావేరికి సుదృశంబులు కావేరికినైన పొగడ” అన్నాడు.

సీ॥ ‘చిగురాకుబోడి యీ చిగురాకు పోడిమి
మఱిలేదె యెచటికి మరలెదేమి !’
‘కయ్యంబు వలదు ! నీకయ్యంబు జాక్షితోఁ
గేళికి మరియుఁ గంకేళి గలదు’
‘లీలా గుళుచ్చంబు లీలాగునఁ దలిర్పఁ
గల హంస గమనరో, కలహమేల ?’
‘కుందరాజికి నింకఁ గుంద రాజీవాక్షి,
యేటికిఁ జాలు నీయేటికెల్ల’

తే॥ గీ॥ నను పలుకు లెంతయును హళాహళిఁ జెలంగ,
రహ వసంత, హిందోళాది రాగకలిత
గానములు మీఱ, భూషణక్రందన మమర
నమర కాంతలు విహరించు నవసరమున॥

ప్రబంధములందలి పుష్పాపచయ సమయములోను, వనకేళి వర్ణనలోను, కవులు మిక్కిలి వేగముగా పరుగెత్తదలచి అందుకు తగిన చందస్సును, అంత్యప్రాసలను, అనుప్రాసలను ఏర్పరుచుకొందురు. వీనికితోడు శబ్దశ్లేషలు, అర్థశ్లేషలు, వ్యంగ్యవాసనలు తప్పనిసరి తొంగి చూచును. ఈపద్ధతి రాయల యుగమునుండి ప్రారంభమై బహుధా విస్తరించి నది. సూరనకూడ తత్ ప్రభావ భావితుడే కాబట్టి పైపద్ధతులతోపాటు విజయనగరమువారి వీణలు, వింతలు, రాగములు, భోగములు, సంగీతము, రీతులు వదలలేనివాడై నాడు. అందుకే ఈపద్యములో వసంత, హిందోళ రాగగానములు చేరినవి. శబ్ద గమకము, శ్లేష పద్యములో నిండుకొన్నది. రంభ మొదలైనవారి వనకేళి కాబట్టి ఈపద్ధతి తప్పలేదేమో. దీనిలో చిగురాకు, కయ్యము, కంకేళి, కలహంస, కుందరాజి అనే పదాలు కవియొక్క శబ్దప్రయోగ నైపుణితో వింతగా ప్రతిభాసించుచున్నవి. వేరొక కవియైనచో ఏరగడనో, స్రగ్ధరనో ప్రయోగించేవాడు.

చెలువమోమెత్త, నాసికజూచియో వింత
గతుల పువ్వులు చంపకము సృజించె,
వెండికొగిటనదె వికసించె తొలుమేన
గురువకద్రుమ, మెంత పరమమునియో!
గల్లున నందియల్ గదలంగ నదెతన్నె
గాంత యక్కుజ మశోకంబయగును
నాతికెంగేల నంటంగ బులకించుచు
న్నది, చూతమెంత పుణ్యంపుతరువో!

యెంతజాణయో! ప్రేంకణ మీంతిపాట
కలరె, నూర్పుతావులకు వావిలియుబోరె
మగువ నగుచూపుల దనర్చు మాకులార
పురుషతిలక విఖ్యాతి మీకరుదుగాదు. (3-28)

కావ్యప్రబంధకర్తలకు ఏకొద్ది ఆవకాశము లభించినా ఒక ఉద్యాన వనమును, దానిలో అనేక వృక్షములను వర్ణించుట సంప్రదాయము. ఈ వృక్షములు వేరే స్థలాలలో మనకు కన్పడకున్నను వీరి పద్యాలలో మాత్రము ప్రత్యక్షమగును. ఈ విధముగా చెట్లనుకూర్చి, వాటికి ప్రబంధనాయక చేత దోహదక్రియలు చేయించుట యనునది కవులకు విడదీయరాని బంధమైనది. వసుచరిత్రాదులలోను అనంతర కృతులలోను ఈ పద్ధతి "తప్పనిసరి" యైనది. మన సూరన మాత్రము ఎట్లుకాదనును? అందులో రంభా మణికంధరుల సరసము గదా!

దోహదమనగా తరుగుల్మలతాదులకు ఆకాలమందు పుష్పములు మొదలగు వానిని ఉద్యవింపచేయుటకు చేయుక్రియ. ఏ చెట్టునకు ఏ పద్ధతి దోహదమవసరమో! లాక్షణికులు తెల్పిరి.

‘ఆశోకశ్చరణా హత్యావకుళో ముఖసీధునా
ఆలింగనాత్కురు వక స్తిలకోపీక్షణేనచ
కరస్పర్శేన మాకందో ముఖరాగేన చంపకః
సల్లాపతః కర్ణికారః సింధువారో ముఖానిలాత్
గీత్యాప్రియాశుర్నితరాం నమేరుర్హ సితేనచ’ -

పై పద్యమందు-చంపకము, కురువకము, ఆశోకము, చూతము, ప్రేంకణము, వావిలి గలవు. వీటన్నిలోను ఒక్కొక్క విశిష్టత గలదని - ప్రబంధవ్యాఖ్యాతల వివరణ. దోహద క్రియయలను-స్త్రీలే చేయవలెను. దానికై వారికి కొన్ని అర్హతలు-శరీర సౌష్ఠ్య వాదులు అవసరము. వాత్స్యాయనుడు కామ సూత్రములలో వీనిని గూర్చివివరముగా తెల్పినాడు. ఇచ్చట దోహదక్రియ లొనరించునది రంభ. ఆమె శుభారంభ, రతिसంరంభ కావుననే కవి ఈమెచే దోహదక్రియ లొనరింపజేసి, ‘పురుష తిలక’ విఖ్యాతికలుగునని చెప్పినాడు. ఇది ఏదో పట్టుకవచ్చి కావలెనని చేసిన వర్ణనకాక-సమయ సందర్భములకు సరి పడినది. దినికి పరవశుడైన సూరన-సంతోషమును అపలేకకావచ్చు

మగువ ముఖాసవవాసన
దగనలరగ, నేర్చురసికతకు సుకపింద్రుల్
పొగడం పొగడం పొగడం
పొగడంబుల కలరుతరులు, పొగులవెలజ్జన్

(3-80)

అన్నాడు. ఈవిధమైన పద్యములు అరుదుగా గన్పడును అందుకే రసికతకల సుక పింద్రుడే వీనిని పొగడునట!.

‘చిగురుంబోడి యెగుంగుదే’ ‘యదుపతి స్త్రీలెవ్వరే నిందులే
రుగదా’! యంచును శంక గ్రమ్మరితి చారుద్యూతగేహంబు-క్రొ
త్తగ నీవాక్కటిచూప దోడ్కొనిచనం దచ్చొక చౌవంచయి
త్తిగ బారాడుగ యంచు జిక్కొరొదలడ్డిపింప దొదవ్వలన్.

(3-141).

సూరన గడుసరి పద్యాలలో ఇదీ - దీని తర్వాతగల 'కుటిల కచా!- అనేది, పేర్కొనవచ్చు. ఆనాడు జూద గృహాలు, వాటిలో జరిగే పద్ధతులు స్మరణకు వచ్చినాయేమో! మణికంఠరు నకు అంటగట్టి సంతృప్తి పడినాడు. క్రొత్తగా పేకాట, జూదము - త్రాగుడుపంటి సప్త వ్యసనాలలో ప్రవేశించేవారు - ఆయాస్థలాలలో ప్రవేశించునప్పుడు 'చుట్టుప్రక్కల తెలిసిన వారున్నారా' అని చూచి లోనికి పోవుట, లోపల బాగా తెలిసిన సన్నిహితులున్నారా అనేది మరొక సంశయముండునుగదా! మణికంఠరుడు ఎట్లో ద్వారకలో పడినాడు అచ్చటి జూదగృహములో చిల్కలుకూడా తచ్చోక, చౌవంచ, దుగా, ఇత్తిగ, బారా, అనే ధ్వని చేయుచున్నవట. సంగీత విద్వాంసుని ఇంటిలో పండిరి గుంజలు సంగీతము పాడి నట్లు - సూరన గృహములో మన్మథోద్ధీపన కలిగించునట్లుగా వర్ణింపబడే శుకములు, జూద గృహములో జూదపరిభాషనే మాట్లాడుచున్నవట. ఆ గృహమునందు ప్రతివారు ద్యూత క్రిడా పరవశులయినారవి తెల్పుటకు సూరన వేసిన ఎత్తుగడయిది. అందులో ఇది 'చారు ద్యూత గేహము'. హరి నివాస యోగ్యముగదా! తప్పదుమరి.

ఒట్టుసుమీ! యన్న, నొట్టుసుమీ! యంచు,

నేనేమి? యనిన, నేనేమి? యనుచు,

కానీగదే! యన్న, కానీగదే! యంచు

నింకేల? యనిన నింకేల? యనుచు,

నోసి! పోవేయన్న, నోసి! పోవేయంచు

నొనంటి వనిన, నొనంటి వనుచు,

మఱవకు మిదియన్న, మఱవకు మిదియంచు,

నీవెంత? యనిన, నీవెంత? యనుచు.

(3-20)

నొకతె మగనికి నాసించు టొప్పదనిన

నొకతె మగనికి నాసించు టొప్పదనుచు

పట్టియాడె నారంభతో ప్రథమ రంభ

ప్రియుడు నిలుమన్న నిలువక పెద్దరొదగ.

(3-207)

కళాపూర్ణోదయములో, సామాన్య పాఠకునినుండి పండితునివరకు కూడా తలచూ పించు కవిత, సన్నివేశములు గలది-రంభ మాయారంభ, నలకూబత మాయా నల కూబరుల కథ. ఏనియండలి కథా కథన చాతురి ఆద్యుతమైన దనవచ్చును. ఒక పురుషున కిద్దరు భార్యలుండీ, ఏదో నెపములో వారిద్దరు కలహించుకొనుట ఒక చిత్ర సన్నివేశమే.

అది సవతుల పోట్లాట. ఇచ్చట ఒక్కనిదగ్గర ఇద్దరు స్త్రీలు తటస్థపడినారు. చూచుటకు ఇద్దరూ ఒకటే. ఎవరు అసలు, ఎవరు నకిలీ తెలియక ఆభరణ దిగాలుపడినాడు. మన సంగతి సరేసరి. ఇద్దరు (సవతులు) స్త్రీలు. నీవంటే నీవు. 'త్వంశుంతః—' వలె ఒకరిపై ఒకరు అవేమాటలను ప్రయోగించుకొనుచున్నారు. కాని వెనుకంజ వేయుటలేదు. ఆ సంభాషణలు - సంబోధనలు, ఎత్తులు - పైయెత్తులు - మించిపోవుచున్నవి. చక్కని సాంఘిక హాస్య చిత్రణ. యధార్థవిషయమును మన కన్నులముందు నిల్పుట జరిగినది. వేరొకదాని మగనికి మరియొక స్త్రీ ఆశించుట తగదని, ఇద్దరు రంభలు అనుచున్నారు. పాపం ఉభయలమధ్య ప్రేయ్యుడుచేరి 'నిలువండి' అనినా ఆగుటలేదు వారి వాగ్వాదము. దీనిపై పద్యముకూడా ఇట్టిదే. అది 'మానినీ వృత్తము'. సందర్భోచితమైన చందము. ఇద్దరు మానినులేగదా! అందుకే ఆవృత్త రచన కావచ్చు. ఆ కలహమునే మరింత 'సీసము'లో సాగదీసినాడు. ఇది సూరన సూక్ష్మీకృతా పరిశీలనకు మచ్చుతునక. ఇట్టిదే నలకూబరుల సన్నివేశము. వీనిని పూర్తిగా చదివిననేకాని. మనసారా సంతృప్తినందలేము. అప్పుడు, కలభాషిణి మాయారంభయని - మణికంధరుడు మాయా నలకూబరుడని తెలిసికొని ఆశ్చర్యమునుండి తేరుకొందుము.

ఇట్టి నిరర్థనెందుగన! మేమనబోయిన, నీవు మిక్కిలిన్
దీర్ఘదు, నాధు సంపదకు దిక్కుగుచున్ మొగమొల్కు నీకికన్
బుట్టునొయంటిమే, నితని పోడిమిగంటిమ! వట్టిగొడ్డు- తా
కట్టిత, డెంతయున్న నీనుగాటియ పెట్టుట వెళ్ళగొట్టినన్'.

(4-74)

చక్కని దాంపత్య ప్రేమకు, అమలిన శృంగారమునకు సుగాత్ర శాలీనుల కథను పేర్కొనవచ్చును. వీరిద్దరుకూడా కావలెనని మానవజన్మ మందినవారు. ఇది సుగాత్ర తల్లికి తెలియదు. యౌవనవతి సుగాత్ర. ఇల్లటపుడల్లుడు శాలీనుడు. ఆయనగారిపుణ్యమా అని ఈమె యౌవనము అడవిగాచిన వెన్నెల యగుచున్నది. దీనికి సుగాత్ర తల్లి నొచ్చు కొనక ఏమిచేయును. బిడ్డ యౌవనము రిత్తశయ్య పాలగుచున్నది. ఎన్ని యత్నములు చేసినా ప్రయోజనము చేకూరుటలేదు. తనకు సంతతి లేకనే అల్లుని ఇల్లిటము తెచ్చు కొనినది, బిడ్డకు సంతత కలిగినచో వంశాభివృద్ధి యగునని ఆమె ఎదురుచూచుచున్నది. కాని అది ఎదురుచూపే అగుచున్నది. భర్తను నిందించిన సుగాత్రకి కోపము. అత్తగారి భావనతో అతడు వట్టిగొడ్డు. ఇంటినుంచి పంపుదుమా! బిడ్డగతిఏమి అని ఆలోచన వివాహమై యౌవనవతిగానున్న కన్యకు చాలకాలమువరకు సంతతి లేనిచో 'అడ పెద్ద మనుషులు' ఎన్నివిధాలుగా మాటలనుకుందురో? సూరన ఈసన్నివేశమున నిరూపించి నాడు. 'ఆపుత్రస్య గతిర్నాస్తి' కదా! అందుకే 'మొగమొల్కు' కావలెనని సుగాత్ర తల్లి కోరిక. అల్లుడేమో బిడ్డమొగ మొక్కసారై నను చూచుటలేదు. ఈపద్యము 'ఆపెద్దమనిషి మనోవ్యధకు చక్కని రూపకల్పన చేసినది.

అకటా! యేమని దూరుదాన మిమునాథా! వేగుజామయ్యే బొం
 దికగా పాదములొత్త రమ్మనుటగానీ, యొంజియేమో కదా!
 నికటాక్షణికి నేగు దెమ్మనుటగానీ, కొంత నెయ్యంపు పూ
 నికతో కన్నులు విచ్చి చూచుటయకానీలేద యొక్కింతయున్ (4-118)

సుగాత్రి తన యాభరిణములను తీసి ఒక మరుగునపెట్టి తోటపనిలో భర్తకు తోడ్పడినది. అప్పుడామె సహజ సౌందర్యము జానపదముగృత్వము శాలీనుని ఆకర్షించినది. కుసుమాస్త్రుని యుద్ధతిని ఆపలేనివాడై ఆమెను బిగితాగిరిలో నుదుముకొని పొదిగొన్న చిగుళ్ళ జొంపములచే సొంపైన పూపొదరిందియం దామెను మదన మహారాజ్య భోగమహిమల తేల్చినాడు. ఎట్టో అతనిని వదలించుకొని సుగాత్రి గృహమునకు వెళ్ళగా ఆమె వాలకము చూచుటతోనే తల్లికి, చెలికత్తెలకు జరిగిన పని తెలిసినది. అప్పటికే ఆమె కసుగందులుకందిన నవకుసుమ లలితయైయున్నది, ఇది అదునుగా చూచుకొని మరింత గొప్పగా ఆమెనలంకరించి తల్లి మొదలైనవారు తోటపనికి పంపుదురు. శాలీనుడు సౌమ్యుడమును ఒల్లనివాడు కదా! ఎప్పటియట్లు ఈమె వై పేచూడలేదు. శయ్యాగృహము నందు భర్తకు కర్పూరతాంబూలము నొసంగి నర్మముగా బ్రతిమాలినను వ్రయోజము కలుగలేదు. పైగా - 'నీవు ఏ కోర్కీతో వచ్చితివి' అని ప్రశ్నించినాడు. అయ్యా! 'లోకమందలి స్త్రీలు పతికడకు ఎందుకు వత్తురో అందుకే' అనినది. అయినా అతనిలో చైతన్యములేదు. నాథా మిమ్ములను నేను ఏమనగలను. వేగుజామగుచున్నది. పాద సంవాహనము చేయుమనియో, సమయమునకు రమ్మనియో పిలుచుటకూడ లేదే! నేనెంత దురదృష్టవంతురాలను. కనీసము నావై పు కన్నులు విచ్చియైనా చూడలేరా? అని ఎంతో దీనముగా ముగ్ధమోహనప్రకృతితో వేడుకొన్న సుగాత్రి ఎంతమానసికమర్షణకులోనయినదో! పాత్ర చిత్రణ మందు బహువిధములైన పోకడల ప్రవేశపెట్టుట సూరనకుగల ప్రత్యేకత. అందుకే 'అకటా!' అని ప్రారంభించినాడు.

'కవితనేరుపు యతికూర్పుకైపు దెలుపు'-అన్నట్లు - లాక్షణికాగ్రణియైన ఆప్పకవి దీనిని కాకుస్వరయతులలో 'దూరాహ్వనపుతము' నకుదాహరణముగా గ్రహించుట - ఈ పద్యము యొక్క రచనలో గల ప్రత్యేకత. సుగాత్రి శాలీనుల కథయే ఒక ప్రత్యేక కావ్యకళాశిల్పముగా నున్నది. ఇందలి ప్రతి పద్యమొక మచ్చుతునక వంటిది. సుగాత్రి తనభర్తను సరిగా అర్థముచేసికొననిచో ఇది భగ్నప్రేమగా మారెడిది. సూరన పాత్రివత్క మహిమయనియో, శారదాదేవి ప్రభావమనియో చెప్పి-సుగాత్రి స్వచ్ఛప్రేమను, శాలీనుని నిష్కలంకతను, నిరలంకారశోభను నిరూపించి భారతీయ సంస్కృతికి అనురూపముగా ఈ దంపతులగాథను వర్ణించినాడు.

'ఆయజుడప్పుడంగన ముఖాబ్జము బల్మినివంచి - మోముపై

చేయటు పాఱుదొబ్బి పలుచేర్చె నొకించుక నాటునట్లుగా -

నాయమకుం గళాబిదురమై మదినింపొనరింప, మోహనం

బైయుదయించె నొక్క మధురాంచిత శబ్దము కంఠసీమలోన్.' (5-19)

గ్రంథ నామము కళాపూర్ణోదయమైనను, కళాపూర్ణుని కథ 5 ఆశ్వాసము 21వ పద్యమునుండి ప్రారంభమగు చున్నది. సగము కావ్యమైన తర్వాతగదా యీకథవచ్చినది. వేరొక కవియైనచో కళాపూర్ణుని వృత్తాంతమునుండియే ఆరంభించువాడేమో. అందుకే ఈ ఆశ్వాసము గ్రంథమునకు ప్రాణపదము. ఆశ్వాస ప్రారంభ వృత్తాంతము సరస్వతీ చతుర్ముఖుల కేళి. ఇదియొక వింతైన హాస్యశృంగార రసముల మేళవింపుగల సన్నివేశము. మళయాళ బ్రాహ్మణునకు లభించిన వింత శిశువు రెండు నెలల ప్రాయములో ఈ వాణీ అంబుజాసనుల కథను చెప్పును. కవి దీనిని 'ఒక అపూర్వ కథ' - 'సముజ్జ్వల రస భావము' - 'అతి పవిత్రము' అని చెప్పుచున్నాడు.

సరస్వతికి ఒక్క మోము - బ్రహ్మకు నాలుగు మోములు. నాల్గు ముఖాలతో ముద్దుపెట్టుకొనుట ఆశ్చర్యమే! మన ఆంధ్ర వాఙ్మయములోను ఈపద్ధతి క్రొత్తదే కావచ్చు. (మరి పదితలలున్న రావణుడు మండోదరిని ఎట్లు ముద్దుపెట్టికొనెనో?) దీనికి ముందుగల పద్యములో వాణి - ప్రియుని మదియందున్న మరుని సంతోషింపజేసినదని హృద్యముగా తెల్పినాడు కవి. దానికాపలేని చతుర్ముఖుడు ఈమె ముఖాబ్జమును బలవంతముగా వంచినాడు. ఆమె ముఖమునకు చేయిని అడ్డముగా నుంచు కొనినది, తమిని ఆపలేని బ్రహ్మ ఆమె హస్తమును పాఱుదొబ్బి దంతక్షతాదుల నొనర్చినాడట. ఆ సమయమందు వాణికి 'కళా' బిదురమై కంఠము నుండి ఒక మధుర స్వరము వచ్చినది సరస్వతి చెయ్యిని బ్రహ్మ తొలిగించలేదు. 'పాఱుదొబ్బుచాడు' ఈ పాఱుదొబ్బు శబ్దమే బ్రహ్మ తొందరను వ్యక్త పరచుచున్నది. మిక్కిలి తొందరలో జరిగే ఈ 'పాఱుదొబ్బు' పద ప్రయోగమే సూరన గడుసుదనమును నిరూపించుచున్నది. వాణికి 'కళా' బిదురమై-కంఠము నుండి మధుర స్వరము వచ్చినదట. కామ శాస్త్రమందు ఈ 'కళ' పలురకములుగా తెల్పుబడినది. రతి పరవశయై-తృప్తినందిన మగువకంఠము నుండి ఆ సమయమున వచ్చు ఒకానొక శబ్దము ఈ 'మధుర స్వరము' (రంభా నలకూ బరఘట్టములో రంభ 'నలకూబర విడు విడురా-' అనుట పరవశతవలననే గదా!) ఇక కొద్దిలో పాతకుడు కళా పూర్ణుని కథను ప్రారంభించును-దానికి ముందుగానే కవి. 'కళా' శబ్దమును కథలోని మధురత్వమును 'ప్రారంభ సూచన'గా తెల్పుచున్నాడేమో. రసికుడైన సూరన-ఒక కోటను సైన్యము ముట్టడించినట్లు-ఒక ముఖమును నాల్గు

ముఖములు వలగొనినట్లు చేసినాడు. ఈ ప్రణయలీలలోని సొంపు అపూర్వము, అద్భుతకల్పనము. ఈ సన్నివేశమును కవి ఒక ర్వామణీయక చిత్రమును-సూక్ష్మ నర్మ చమత్కారమును జోడించి వింగడించినాడు. సూరన దృష్టిలో ఇందలి ప్రతి కథ ఒక ప్రత్యేక కావ్యము వంటిది.

అంతన దవ్వుగా బలచియంబుచరంబు సయోష పూర్ణవ
క్రాంతరతోయ మూర్ధ్వముఖమై ప్రవహింపగ, మూర్ధరంధ్ర ని
ప్రస్కాంతము చేసె, తజ్జలము రాజిలె వారుణకేతు లీల-నా
యింతులు వొల్చిరంధ్ర లిఖియించిన బంగరు తీగలోయనన్ (8-131)

ప్రాంధ్యదేశమున సోమశర్మయను బ్రాహ్మణుడు గలడు. ఆతడు వేద వేదాంగవేది, ఆయనపుత్రుడైన యజ్ఞశర్మకు మాత్రము తండ్రి విద్యతేమాత్రమంటే లేదు. అందుకు వగచిన తండ్రి-అనురూపవయస్కులైన నలుగురు కన్యలను ఇతనికి వివాహము చేసి, వీవు నిరతాన్నదానము మాత్రము మానక చేయుము. దాని వలన నీకు భతుర్వేదములవలె పుత్రులు కల్గెదరు. అని చెప్పి తండ్రి పరలోకగతుడైనాడు. యజ్ఞ శర్మ పిత్రాజ్ఞను కాదనక నిరతాన్నదానము చేయుచున్నాడు. ఉన్న స్థిరచరాస్తు లన్నియు దీనికి వెచ్చింపబడినవి. భార్యలపై నగలు కూడా ఖర్చయినవి, ఇక ఎట్లు? ఒకనాడు భార్యలతో ఇట్టనినాడు. 'తామ పట్టిన దీతీరమున పడవలు ఆగినవి, నేను మరియొకని పొత్తు గూడి ఓడ బేరమునకు వెళ్ళి మన అన్నదాన ధనముతేగలను' అనినాడు. దానికి వారు వగచి-నిన్ను వదలిమేము మనజాలము, వెంటనే వత్తుమనిరి. సరేనన్నాడు, అంతకు ముందే ఫీరి విక్రయమునకు పడవల వారితో బేరముకుదిరినది. వెంటతీసుకవెళ్ళి నేర్చుగా వీరిని ఒకనావలో ఎక్కించి-తానుతప్పకున్నాడు. పడవ వారి మాయవలన మేమిట్లయినామని తలచిన అంగనలు-కూడపలుకుకొని సముద్రములో దూకిరి. నావికులు వెదకినా లాభము లేక-విప్రుని వద్ద ధనమును తిరిగిపొందుదురు.

సముద్రములో వారి నలుపురను ఒక పెద్ద చేపమింగినది. ఒక మారు ఆ చేప తననోటి నుండి నీరును పైకి చిమ్ము చుండును, అట్టి జలధార వరుణుని కేతనమువలె కన్పడు చుండగా- ఈ యింతులు దానిలో బంగరు తీగలవలె ప్రకాశించు చున్నాడు. ఇది ఒక పెద్ద చిత్రకారుడు బొమ్మను గీసి సన్నివేశమును చిత్రించినట్లున్నది, పెద్ద చేప నీటిని ఎగజిమ్ము దృశ్యము సూరన కెంత ప్రయమైనదో? ఇట్టి-కథలో కథలు పిల్ల కథలు-కలిసి కావ్యము తీగజొంపమువలె నడచిపోవును.

వాణీచతుర్ముఖులు-సుగాత్రీ శాలీనులు, రంభ నలకూబరులు, కలభాషిజి మణి కంధరులు, సత్యదాత్ముడు, శల్యాసురుడు, వీరి ప్రేమానురాగములను-మోహత్యాగములను-చక్కగా చిత్రించిన సూరన, భార్యలను అమ్మకొనిన యజ్ఞశర్మను (ఇతడే అలఘు వ్రతుడను మళయాళ బ్రాహ్మణుడు.) వర్ణించి ఓన్న ప్రకృతుల వర్ణనలో తిక్కనకు జోడుగా నిలచినాడు, ఆముక్తమాల్యదలో-‘పురసీదా? వియద్ధునీచకిత-’ పద్యము ప్రసిద్ధమైనది. దానిలోని భావన ఉత్తేజ ఈ పద్యమున గలదు. దాని ప్రభావము నుండి సూరన తప్పించుకోలేనివాడైనాడు,

తావినువారికి సరవిగ

భావనతో నాను నతి విభావసుతేజా !

దేవరగౌరవమహిమన

మావలసిన కవిత మరిగి మాకు నధీశా ! (8-172)

తెలుగు సాహిత్యమందలి చతుర్విధ కవితలో చిత్రకవిత్వమొకటి. ఈ రచన కవికి భావప్రే-శబ్దములపైగల అధికారమును అందలి నిష్ఠాత్పత్త్యమును వ్యక్తపరచును. ఒక్క పద్యమునకే మనము ఆశ్చర్యపడనవసరము లేదు, ఈ పద్ధతిలో కావ్యములే వచ్చినవి. ఇది ఒకరసానుభూతిని కల్గించు కవిత. 8 ఆశ్వాసమునందు కళాపూర్ణుడు-కళా పూర్ణుడైనాడు. ఈయన ఆస్థానమునకు వచ్చిన ప్రథమాగముడు తన చిత్ర కవితనై పుణితో కళాపూర్ణుని ఆనందింపజేయును. ఎవరీ ప్రథమాగముడు? ఇంతకు పూర్వము భార్యల విక్రయించిన అలఘువ్రతుని నల్వరు పుత్రులలో ఒకడు, వీరి జననము-పెరుగుదలయే విచిత్రముగా జరిగినది. మాతృగర్భములలోనే వీరు చతురాగమములవలెనున్నారు. శిశుత్వమందిన తరువాత ఒక మని వీరికి, ‘మూర్తి మంత్రంబులైన వేదంబులు’ అని వరుసగా నల్వరకు ప్రథమాగమ, ద్వితీయాగమ, తృతీయాగమ, చతురాగమ నామములుంచును వీరి పితామహుడు కోరినట్లు ఆగమ-వేద-వంతులైనారు. విద్యాబుద్ధులు నేర్చి పండిత ప్రకాంతులైన వీరు కళాపూర్ణుని ఆస్థానమున ప్రవేశించి తమ చిత్ర కవితానైపుణితో రాజునలరించి-అచ్చటనే తమ తండ్రియైన అలఘువ్రతుని బొందినారు. ఒక కారణముగా ఒక సన్నివేశము ఆశ్చర్యదాయకము గదా! ఈ పద్యము ఒక అన్వయ క్రమమున తెనుగు. మరియొక్క అన్వయ క్రమములో సంస్కృతమగును. (తెనుగు అచ్చతెనుగు కలిసిన పద్యము ఒకటి (8-181) గలదు) ఆ అన్వయమిది.

తెలుగు, అవరోహపద్ధతి :- అతి విభావసుతేజా, అధేశా, దేవర గౌరవమహిమన,
మా వలసిన కవిత, తానే, వినువారికి, సరవిగన్, భావనతోన్, మాను, మరిగి,
ఆనూన్.

సంస్కృతము :- శాధీనకు మాగిరి మత వికనసిలవ మాన మహిమ వరగౌరవదే
జాతే సువిభావతినను, నాతో నవభాగ విరసకిరవానువిలా ఇది శ్లోకము, అనగా తల
క్రిందుగా చదివిన ఇట్లుగును,

పద విభాగమిది :- శాధి, ఇన, కుమ్, ఆగిరి, మత, వికనసి, లవమాన, మహిమవర
గౌరవదే, జాతే, సువిభా, ఇతినను, నా, అతః నవభాః గవి, రస, కిరి, వా, అనువిలా,—
అని యుండును.

ఇట్లు వ్రాయుట గొప్ప దనమే! అందుకే సూరన '—భళిరా! మహాకవి
శిఖాభరణంబ—' అని కళాపూర్ణుని నోట పలికించెను. అప్పటి భట్టుమూర్తి చిత్ర
కవిత వ్యాప్తి చెందినది. ఈ కవి రాఘవపాండవీయమును వ్రాసి ద్వర్ధి (ద్విభాషా)
రచనను వశము చేసికొనినాడు. ఈ పద్యము తర్వాత (8-178) తెనుగు నందు దీని
భావమును చక్కగా వివరించి శ్రమతప్పించెను. 'సూరిలోకాంగీకార కవిత్వవైభవుడు'
కావున ఇన్ని పద్ధతుల రచనలను తన కావ్యమున ప్రవేశ పెట్టి సార్థక బిరుదాఢిరాము
డైనాడు.

మధురలాలసా కళాపూర్ణుల వివాహము-సంభోగము మొదలగునవి 7వ ఆశ్వాసమున
నిండినవి. 8వ ఆశ్వాసములో నీతులు దండయాత్రలు జరిగినవి. ఈ రెండా
శ్వాసములు మూస పెట్టిన ప్రబంధ షక్తిలో నడచినవి. సూరన తన కావ్యాంతమున
ఫలశ్రుతినిట్లు వ్రాసెను.

పూర్ణ సమస్త సద్గుణ విభూషితుడై పౌలుపొందు, నాకళా
పూర్ణ కథల్ వినం చదువ పొల్పుగ సంతతి వైభవాది వి
స్తీర్ణ శుభంబుకల్మి, కజు దీవన మున్నది గల్గెగాన, నా
నిర్ణయ మార్యులెల్ల మదినిల్చి వినుండు-పరింపుడింపుతోన్, (8-287)

నిజమే! కళా పూర్ణోదయమును శ్రద్ధగా-ఏకాగ్రతతో చదువవలెను—

దోహద ధూపధూపములతో కనుపట్టెడు తత్పురీవన
 వ్యాహమునో సమస్త విబుధోత్తమ ! చూచితె యంబుపానకౌ
 తూహలంబమాన నవతోయదరాజి విరాజితాబ్ధి సం
 దేహ నితాంత కందళన దీపిత నైపుణి నేపు జూపెడున్

(1-59)

సూరన ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము - ఒక విచిత్రమైన కథతో - సంభాషణా
 చాతుర్యంతో నాటకంవలె సాగిన ప్రబంధము. దీనిలో దేవపుత్రుడైన ప్రద్యుమ్నుడు -
 రాక్షస పుత్రియైన ప్రభావతిని పరియణమాడుట ముఖ్యవిషయము. ప్రద్యుమ్నుడనగా
 ప్రకృష్టమైన బలముగలవాడు. అట్టివాడే రాక్షసుని జయించి ప్రభావతిని వివాహమాడ
 సమర్థుడు. ఇది శృంగార వీర రస మిశ్రితమైన ప్రబంధము. హరివంశ కథ చేరినిచో
 భారతము మహాభారతమగును. అంత విశిష్టమైనది కావుననే సూరనకు దీనిపై దృష్టిపడి,
 తన అనల్ప కల్పనా చాతుర్యముతో తీర్చిదిద్దినాడు.

కథా ప్రారంభము ద్వారకానగర వర్ణనతో ఆరంభమగును. ఈవర్ణన సుమారు
 12 పద్యాలలో గలదు. కథకూడా స్వర్గమునుండి భూమిపైకివచ్చినది. ఇంద్రుడు స్వర్గము
 నుండి ద్వారకకు వచ్చుచున్నాడు. పైనుండి క్రిందికి వచ్చుచున్న దేవేంద్రునకు ఆనగరము
 పలురకములుగా కన్పించుచున్నది. ద్వారకానగరమందు పెద్దపెద్ద తోటలున్నవి. వాని
 లోని చెట్లకు దోహద క్రియలుగా ధూపమును వేయుచున్నారు. అట్టి పొగ సముద్ర
 జలమును త్రాగుటకు ఆకాశమునుండి భూమిపైకి వచ్చుచున్న మేఘములవలె నున్నదట.
 ఇచ్చట పొగలోని నల్లదనం, క్రిందినుండి పైవరకు సాగిన పొగ, దట్టముగా ఉండటంవలన
 చూచేవారికి మేఘ ప్రభయే కలుగుతున్నది. మేఘము సముద్రోదకమును త్రాగి భూమిపై
 వర్షించునని (కవి సమయము) కలదు దీనిలో మరియొక విశేషమున్నది. ఇంద్రుడు -
 మేఘవాహనుడు. మేఘములందు ప్రవేశించి వర్షించునట్టివాడు. కావున ఇచ్చట మేఘములను
 ఉత్పేక్షించినాడు. రెండవ చరణము చివరినుండి నాల్గవ చరణము మూడుభాగాల వరకు
 చక్కని సమాసము కలదు. అది ఆ మేఘముల లంబమానత్యము (పెద్దతనము) సూచిం
 చుట, దేవతోకమునుండి వచ్చుచున్న ఇంద్రునకు దూరమునుండి కన్పడు మేఘముల
 ఔన్నత్యము - ఈరెంటిని సూచించుటకు, కవి సమాస రచన చేసినాడు. దీనికి ముందు

పద్యములో అంభోరాశి చెప్పబడినది. సముద్రము - మేఘములు అవిభాజ్య సంబంధము గలవిగదా ! వెంటనే మేఘముల నుత్పేక్షించుట కవికి వర్ణనలయందుగల క్రమ పద్ధతి వ్యక్తమగుచున్నది. అష్టాదశవర్ణనలలో మొదటిది నగర (పుర)వర్ణన. ఆ క్రమమును పాటించుచు కవి, 'విబుధోత్తమ' అను పదమును వేసినాడు. సందర్భానుసారముగా ఇది ఇంద్రుని తెల్పును. కాన సూరన దృష్టిలో కవిత్వము "బుధుడూహించి చేయునట్టిది సుకవిత్వము" కావుననే ఇచ్చట విబుధోత్తముడు అనగా పండితోత్తముడు. అట్టివాడు ఈ వర్ణనలకు పరవశుడగునని అంతరార్థము. కవి మరియొకచోట (31-77) ద్వారకా వర్ణన 'వాణీ రమణునకై నను దుష్పారము-' అనినాడు. ఇతడు కవి 'బ్రహ్మ' కావున దానిని వర్ణించి తన కుతూహలమును తీర్చుకున్నాడు. వర్ణనానిపుణః కవిః' గదా !

తనకులుపాచాలదని మిట్టి పడగన
నామధేయపు దైత్యునకు కడంగి,
తన విడిదికి రంభననుప నైతని తిట్టు
కిగ్గాడి యసురకు కేలు మొగిచి,
తనకు పెద్దటికంబుమును సేయవనిదూరు
నధమ రాక్షసునకు నర్పణొసగి
తన కమృతము వోసి యనుపవంచున దల్చి
పినుగు రక్కసునకు ప్రియము చెప్పి.
పంకరుహనాభ ! యేపడ్డ పాటులరయ
నెందు నెవ్వరు పడరు నీకేమిచెప్ప
నెంత పాపంబు చేసిన జంతువొక్కొ
యింద్రుడగునని యపుడాత్మ నెన్నుకొంటి.

(1-78)

ప్రస్తుత జన్మలోని మానవునకు ప్రాప్తించే ఉచ్చరాశీచలకు పూర్వజన్మయందలి 'కర్మ' ముఖ్యమని ఒక భావన. దీనినే సూరన చక్కనైన చమత్కృతితో ఒక మహాన్నత స్థితియందున్నవానితో చెప్పించుచున్నాడు, ఉన్నతోద్యోగము, బాధ్యతాయుతమైన పదవి, వీనియందున్నవానినిచూచి 'అదృష్టవంతుడు' అనుకొనుట లోక సామాన్యతత్వము. కాని ఆ పదవియందున్న వ్యక్తికి 'పదవి' 'ముల్ల కిరీటము' వంటిదిగా నుండును. అయినా అతడు దానిని వదలడు - ఇది లోక ధర్మము.

ఇంద్రపదవి మహాన్నతమైనది. ఎన్నోయజ్ఞాలు చేసిన వారికైనా ఇది దుర్లభము. అందులో సాక్షాత్తు దేవలోకాధిపతిత్వముగదా! ఇంద్రునిది. ఆయన దగ్గరకు రాక్షసులు (వీరుదేవతలకు శత్రువులు) వచ్చి వీవేవో కావలెనని అడుగుచున్నారు. అట్టి నీదదానవుల మాటలకు తాను సమాధానమిచ్చి సంతృప్తి పరచవలెను. కోపించి ప్రయోజనము లేదు. అతని పదవియే అట్టిది అందుకే ఇంద్రుడు ఒకనికి వినముడై. మరియొకనికి నమస్కరించి మరి ఒక సీచునకు పూజలు చేసి, ఒకతుచ్చునకు పాత వాక్యములు చెప్పి-కాంతపరచి పంపుచున్నాడు. ప్రాణము విసిగినది. పదవిపై మమకారము సన్నగిల్లినది. అందుకే 'ఎంతపాపము చేసిన జంతువో కాని ఇంద్ర పదవిని పొందదు' అని కృష్ణునితో మొర పెట్టుకొను చున్నాడు. పాపకర్మల అనుభవమే జంతు జన్మ. ఆ జంతువులతోను మరల పాప కృత్యములు చేసినది మాత్రమే ఇంద్రపదవికి అర్హమట! అతని బాధలు ఆ పదవిని ఇంతదిగ్భ్రాంతిని. అందులో కృష్ణుని యెదుట. ఇవి వక్షనాశుడు తనపై దండయాత్రకు వచ్చినప్పుడు వాని వద్ద ఉండేరాక్షసులు వచ్చి-ఇంద్రునితో గొంతెమ్మ కోర్కెలు కోరివారు, అదీ సందర్భము.

కవి ఎంత ఊహలోకములందు విహరించినా - సమకాలీన సమాజము నుండి తప్పించుకోలేడు. సూరన గారి కాలములో మహమ్మదీయులు ఇతర రాజ్యాలను ఆక్రమించుకొని పెత్తనాలుసాగించుచున్నారు. వారిరాయబారులు-అధికారులు హిందూ రాజుల వద్దకు వచ్చి ఏవిధంగా సాగించుకునే వారో చూచినట్లున్నాడు. కావుననే తన ఆవేదనను దీనిలో చెప్పినాడు, ఇది సమకాలీన సమాజ చిత్రణ కృతికి విస్తృతిని ఈయగలదు-అట్టి చిత్రణను సూరన ఈ సందర్భముగా చేసినాడనుకొనవచ్చు, (దీనిలో ఉలుపా, పదంకలదు, ఇది 'ఉల్పా' అనే పారసీపదము).

చిచ్చులేక చిముడు మచ్చరీడిసుద్ది
వక్ష నాశుడోర్పువాడె యకట
యగజ పేరుపెట్టి యరివ యెప్పతోయింత
చేసెననుచు మమ్ము వెండు డొలుత.

(1-134)

అట్లయితే పద్యమైతా - భృశిష్కత్ కథలో అనుభవింపనున్న అతి ప్రమాదకరమైన స్థితిని సూచనగా దీనిలో చెప్పినాడు. ఒక అసాధారణ వ్యక్తినిచూచి 'అవులిస్తే ప్రేగులు రిక్క పెట్టగలడు' అందుము. ప్రభావతి తండ్రి రాక్షసుడు, క్రూరుడు. అంతఃపురములో

తన యజ్ఞలేనిది పోతుటిగకూడా ప్రవేశింపకూడదు. ఇట్టి స్థితిలో అంతఃపురములో అసూర్యం పశ్యంగాఉన్న ప్రభావతికి స్వప్నములో పార్వతి కన్పడి ఒక చిత్రపటము నొసంగినది. అది ఒక పురుషునిది. ఈ విషయము వజ్రనాభునకు తెలిసిన ఎంతో ప్రమాదము సంభవించునని వేరే చెప్పవలసిన అవసరములేదు. మొదటనే ఆతడు అనుమానాలపుట్ట. పైగా అంతఃపురములో ఈ విషయము. కావుననే కవి రెండు విషయాలు వ్యక్తపరచినాడు. నిప్పులేక మంటలులేవవు. ఇచ్చట 'చిముడు' అని వజ్రనాభుని మనస్సు ఎటువంటిదో వ్యక్తపరచినాడు. (బాగా ఉడికినదానిని చిముడు అని అందురు). చిత్రపటాన్ని ఎవరో చెలికత్తెలే వ్రాసి-పార్వతిపేరు చెప్పినారని రక్కసుడు మమ్ములను నరికివేసినా అశ్చర్యపడవలసినదిలేదు అని చెలికత్తెలు బాధపడుచున్నారు.

కళాపూర్ణోదయ మందు సరస్వతి, ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము నందు పార్వతి ముఖ్యులైనవారు. కవి వీరిద్దరిపైనా సమానమైన భక్తి ప్రపత్తులను చూపినాడు. కవిత్వమునకు వాణీకృపను పౌరుషమునకు పార్వతి (శక్తి)ని గ్రహించి-వారి ద్వారా కథను నిర్వహించినాడు. అందుకే స్వప్నములో పార్వతిద్వారా చిత్రపటము లంధించినట్లుతెల్పుట. ఇది అభూత విషయమని వజ్రనాభుడు మండిపడి యుద్ధోన్ముఖుడగును. తరువాత జరుగవలసిన తంతు జరుగగలదు. ఇది సూరన కథాబీజ నిక్షిప్తరహస్యము,, అందుకొరకే-సూరన పద్యాలను అతిజాగ్రత్తగా పరిశీలనచేసి గ్రహించుకొనవలసిన అవసరము కలదు.

అంబురుహాక్షినాసిక నిజాన్వయ శత్రువు చింపకప్రసూ
నంబు కరంబు గెల్చుట మనంబునబెట్టి తదేయ పార్వ్యము
గ్మంబున నిత్యసేవకతగ్రాలెడు సీక్షిణతారకాఖ్యరో

లంబక దంపతుల్ పెనువళావళి నెంతయు సంభ్రమించుచున్ (2-70)

ఆంధ్ర సాహిత్యములో ముక్కునకు ప్రత్యేకస్థానము నొసంగి-దానిని వర్ణనలో పరాకాష్టదశకు చేర్చి, ముక్కుతిమ్మన్న' యైన కవి సుప్రసిద్ధుడు (వసుచరిత్రలోను పారిజాతాపహరణములోను ఈ పద్యమున్నది) తరువాతగల కవులు తమకుగల శక్తి యుక్తులను ధారపోసి కావ్యనాయక అంగాంగ వర్ణనను తనివిదీరచేసి నిట్టూర్చినారు. దేవతార్చన సమయములో అంగపూజవలె, కావ్య వర్ణనలో కన్యాంగ సౌందర్యకథనముకూడా ఒకటి. సామాన్యముగా కవులు ఈ వర్ణనలో ప్రవేశించేవరకు తమకులాము మరిచిపోతారు. సూరన మాత్రం మతిమరుపునకులోనుగాలేదనిపించును. ప్రభావతీవర్ణన ద్వితీయాశ్వాసము నందు 28, పద్యాలలో చేయబడినది. ఇదంతా ఉపమాతిశయోక్తి. కామధేనువైన శుచిముఖ ముఖమునుండి వెలువడుట ఒక విశిష్టత. కవికి తాంత్రిక పూజపైనా - శక్తి తత్వము పైనా-ప్రగాఢ విశ్వాసమున్నది. వేదాంతతత్వము సతేసరి. అందుకే కావచ్చు-షడ్వింశతి తత్వాలకు ప్రతీకగా 28 పద్యాలలో ఈ వర్ణనచేసినాడు. ఈ వర్ణనలో ప్రభావతి పూర్ణరూపమును ధరించినది. జీవుడుకూడా షడ్వింశతి తత్వాలతో పూర్ణరూపధారియగును గదా !

ప్రభావతి ముక్కు - తమ జాతికి సహజవిరోధియైన సంపెంగను గెల్చుచున్నది. ఆమెకు రక్షణగా ఇరువైపుల కంటిగుడ్డు అనే రెండు తుమ్మెదలు నిల్పొనినవి. కాబట్టి గెలుపుతనదే! అని భావన. అంగాంగ సౌందర్యములో ముక్కు ఒకటి కాబట్టి దానిని ప్రత్యేకముగా వర్ణించవలెగదా! అయినా, 'నానా సూన విరానవాసనల——' వాసన ఈ పద్యానికి తగిలినది దేని గొప్పదనము దానిదే!

సూరన కవిత్వ తత్వవిచారమునుగూర్చి విమర్శ చేసినవారు - ఆయన వర్ణనలు బాగాలేవనినారు. ఒక కవి వర్ణనలను వానితోనే సమన్వయ పరచుకొని సంతృప్తి పడవలెను. అంతా పాశ్చాత్య వాసనాభరితం కావలెనన్నా వెగటుపుట్టుట తప్పనిసరి.

సూరనయే - శుచిముఖితో-ప్రభావతీ సౌందర్య వర్ణనగూర్చి - 'కోటి తమాంశము' నైన చెప్పలేదని, అనిపించును. 26 పద్యాలలో వర్ణించినను కవికి సంతృప్తికలగలేదేమో! ఈవర్ణననే పెంచిన కథాకథనమునకు విఘాతము ఏర్పడునుగదా! ఈమె పార్వతీదేవి సృష్టి కాబట్టి పురుషునకన్న ప్రకృతికే ఎక్కువ ప్రాధాన్యము నిచ్చునట్టి తాంత్రిక సాంప్రదాయమువలన ఇంతవర్ణన చేయవలసి వచ్చినది.

ప్రద్యుమ్నుండు ప్రభావతీ రుచిరరూప బ్రహ్మమున్, హంసయో
షిద్యాధార్థ్యధురీణ వాగు పనిషత్సింధాంత మార్గాను సా
రోద్యత్ప్రజ్ఞను పల్మరున్ మనన సంయు క్తంబు గావించుచున్
హృద్యంబైయది యంతయంతకలరన్ నిల్పెన్ కడున్ చిత్తమున్ (2-107)

సూరన తన రచనలో పీలయినప్పుడెల్ల శాస్త్రవిషయములను, వేదాంత విజ్ఞానమును కొంతవరకైనను చెప్పును. ఇది ఆయా విద్యలందు కవికిగల అభినివేశము, దానిని సహృదయుడైన పాఠకునకు తెల్పవలెనని ఆయన భావన. అందుకే 6-11లో - కాణాద - సాంఖ్య విషయములు వచ్చినవి. హంస ప్రభావతీని ప్రద్యుమ్నుని ఎదుట చక్కగా వర్ణించినది. ఆ రూపమంతయును ఇతని హృదయముపై హత్తుకొనినది. విడదీయలేని వాడైనాడు. అనేక విధములగు భావనలు ఆయనలో చోటుచేసికొనినవి. నిరంతరము ప్రభావతీ ధ్యాన ముగ్నుడైనాడు. ఈ సందర్భమును కవి వేదాంతముతో సమన్వయ పరచినాడు.

లోకమందు మోక్షేచ్ఛగలవాడు ఉపనిషద్వాక్యములచే పరబ్రహ్మ స్వరూపమును విని - ఆ వినికిడివలన కలిగిన జ్ఞానముచే 'ఇట్లుండును' అని ఆలోచించి - మనన మొనర్చుకొని, తన మనస్సును పరమాత్మయందు లీనమొనర్చును, దీనినే 'నిశిధ్యాస' అని యందురు.

ఇచట శుచిముఖి ఉపదేశము చేసినది (హంసకదా!) పరమ 'హంస' కాబట్టి దేవినిగూర్చి (దేవి ప్రభావతి) మననము పెచ్చినది. తరువాత ఆమెయందు ధ్యాస నుంచి నాడు. భక్తుడైన ప్రద్యుమ్నుడు ప్రభావతిని దేవిగా భావించి హంసోపదేశమును ఉపనిషద్వాక్యములచే మనన మొనర్చుకొని లీనమైపోయినాడు. ఇదంతయును హంసయోషిత్ యాధార్థ్య దురీణవాగుపనిషత్ సిద్ధాంత మార్గానుసారముగా జరిగినది.

సూరన దృష్టిలో శుచిముఖియనునది మామూలు హంసకాదు. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నులు దాని నాశ్రయించుకొని సంచరించుచున్న జీవాత్మ పరమాత్మలు. ద్వారక, వజ్రనాభపురము - వీరికి అధిష్ఠానములైన ప్రతీకలు - ఇట్లు నిగూఢ వేదాంత విషయ నిక్షిప్తమైనదీ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్ను కథ. వీనిని ప్రత్యేకముగా - వివరముగా చర్చించుకొనవలెను. అందుకే సూరనను లోకశాస్త్ర కావ్యాధ్యవేక్షణత్వముకల్గి కవియై మోగిపుంగవుడైన మహానుభావునిగా గుర్తింపవలయును.

కృప నెరింగింపరే కీరో తమములారా !
 వజ్రపురికి పోవు వారె మీరు.
 సదనుగ్రహమున తుమ్మెదలారా ! చెప్పరే
 వజ్రపురికి పోవువారె మీరు
 కరుణతో వినిపింపగదరె కోయిలలార !
 వజ్రపురికి పోవువారె మీరు,
 తెలుపరే దయజూచి మలయవాయువులార.
 వజ్రపురికి పోవువారె మీరు.

చలువలొసగెడు మేఘరాజంబులార !
 యమల తక్షతనొప్పు రాయంచలార !
 నిలిచి నామాటలకు మారుపఱకరయ్య !
 వజ్రపురికిని పోయెటివారె మీరు?

విరహ వేదనా దోదాయమాన మనసుడైన కావ్యనాయకుడు తన ప్రేయసఖిని గూర్చి పలవించుట కావ్యములలో సామాన్యమైనదే ! ఈ సన్నివేశమును కవులు అనేక విధములుగా చిత్రించుటకూడా క్రొత్తగాదు, పై పద్యములో ప్రద్యుమ్నుడు ప్రభావతికి తన బాధను వ్యక్తముచేయవలసినదిగా కోరుచు - ఆయా పక్షులను కోరుచున్నాడు. కాళిదాసన్నట్లు 'కామ్రాధాపౌ ప్రకృతి కృపణాశ్చేతనేషు' గదా ! ఒక్క మేఘముతో కాళిదాసు సందేశమును పంపినాడు. అదియొక ప్రత్యేక కావ్యము. సూరన మేఘమునకు

చివరలో ప్రాముఖ్యమును కల్గించినాడు. దీనిలో కీరములు, తుమ్మెదలు, కోయిలలు, మలయవాయువులు, మేఘములు, రాయంచలున్నవి. ఇవన్నియును ప్రభావతీ అంగాంగ వర్ణనా సమయమునందు సామ్యమును పొందినట్టివి. కావుననే మరల వానిని ప్రద్యుమ్నుడు సంబోధించుచున్నాడు. కీరములకు దయ, తుమ్మెదలకు అనుగ్రహము, కోయిలలకు కరుణ, మలయ పవనమునకు దయ, మేఘములకు చలువ, రాయంచలకు అమల పక్షత - చెప్పబడినవి. ఆయా విశేషణములన్నియు వానికి తగినట్లున్నవి. ఎవరో ఒక దూతద్వారా తన బాధను వ్యక్తపరచుచు సందేశమును పంపవచ్చుగదా? ఇవి యెందుకు? అని అనుమానింతుము. అది వజ్రపురము. అభేద్యమైనది. మానవ మాత్రులకు దుష్కర ప్రవేశము. పక్షులు - మేఘములు - వాయువు - అచ్చట స్వేచ్ఛగా విహరింపవచ్చును. వాని రొదలు, పలుకులు - ఛాయలు - మొదలగునవి స్ఫురించినచో ప్రభావతి - తెలిసికొనగలదు. తన గూఢ సామ్యవస్తువులుగా నున్న వీనినిచూచి ఆమె ప్రద్యుమ్నుని తలంచుకొనును-అనునట్టి భావనతో ఈయీ పక్షులు మొదలగునవి పేర్కొనబడినవి. చివరకు రాజహంసలు గలవు. ఉభయులమధ్య కామాగ్నిని రగుల్కొల్పినదికూడా హంసగదా! అందుకే 'నిలిచి నామాట చెప్పవలెను'. అని ప్రార్థించుచున్నాడు. పైగా అవి 'అమల పక్షత' కలవి. పక్షమనగా వైపు. అమల పక్షత-న్యాయమైన-నిష్కల్మషమైన వారివైపు, అని అర్థము, నామాన్యముగా 'స్వచ్ఛమైన రెక్కలు కలవి' అని ఈ పదమునకు అర్థము.

పద్యమునందు ఉన్మాదమును మదనావస్థ చెప్పబడినను-కవి మిక్కిలి లోతుగా పరిశీలించి ఇట్లు వ్రాసినాడు,

(ఈ పద్యమే 3-150లో కలదు)

నీ సుప్రసాద సన్నిధి మహత్వము సుమీ
నిగమరాశి ముఖస్థమగుట నాకు
నీ విలాసమ చర్చికా విశేషమ సుమీ
సంగీత సాహిత్య సౌరభంబు
నీకటాక్ష శ్రీ విపాక భేదమ సుమీ
వేణు వీణాదుల రాణలెల్ల
నీవనుగ్రహలీల గావించుటన సుమీ
యఖిల లోక వ్యవహారసిద్ధి
కావున నొకింత యోవాణి నీవలిగిన
నొక వినోదంబు నొదవదే నోర్చుటెట్లు
విరహ మేకాంత దాస్య కింకరునియందు
కరుణ తేకింత తడవలు గంగతగునె.

(3-114)

సూరన తన భావనలను ఒక విశిష్టమైన పాత్రద్వారా చెప్పించుటయందు నైపుణ్యము కలవాడు. కళా పూర్ణోదయమునందు వలెనే - దీనిలోను ఆ పద్ధతి కలదు.

సూరన వాణి హిరణ్య గర్భులను తన కావ్యేతి వృత్తములందు ముఖ్యులుగా చేసినాడు. వారిపై అతనికిగల అపారమైన భక్తి భావన ముఖ్య కారణము. బ్రహ్మ సరస్వతిని ఉపాలబించుచున్నాడని శుచిముఖి తెల్పుచున్నది. ఆ బ్రతిమాలట పై పద్యమున గలదు. సామాన్యముగా చూచిన ఇది సరస్వతిని ప్రసన్నురాలిగా చేసికొనుటకు బ్రహ్మ వేసిన వత్తుగడగా తోచినను, పద్యం మాత్రం మహాగృహంతమైనది. దీనిలో సూరన తన విద్యా నైపుణ్యమును వ్యక్తపరచినాడనవచ్చును.

లలితకళలన్నీ సరస్వతీదేవి శృంగార క్రీడలు. బ్రహ్మ చతుర్ముఖములనుండి వేదరాశి వెలువడుటకు ఆమె సన్నిధానమే కారణము. 'గాయత్రీం వేద ధూతరం' అని కలదు. వేద గాయత్రులకు మీమాంసా శాస్త్రమున అభేదము చెప్పబడినది. అనగా సరస్వతి గాయత్రీరూపమై యుండుటవలన బ్రహ్మ ముఖోద్గతములుగా వేదములు వచ్చినవని భావన. సూరన తన కావ్యసృష్టిలో ఎచ్చట సరస్వతిని చెప్పినను ఆమె వేదసరస్వతి యనియే గ్రహింపవలెను. కవి ఆత్యంత భావకుడు కావున తన కావ్యములయందు వేద స్వరూపము ధ్వనించునట్లుగా సరస్వతీ బ్రహ్మలను శృంగార మూర్తులుగాచేసి తన యనల్ప కల్పనా చాతుర్యముతోదిద్ది తీర్చినాడు. సంగీత సాహిత్యములు సరస్వతీ విలాస విశేషములుగదా! కవిత్వం వేదచ్ఛాయవలెనే జీవించుచున్నది. ధర్మమూలమైనది వేదము. కవి దీనియందు వేద గాయత్రీ మంత్రముల విశిష్టతను, వీనివలన సాహిత్యమున కొనకూడు ప్రకృతిని - వ్యక్తీకరింప దలంచి - ఇట్లు వ్రాసినాడు. సూరనకు కవిత్వము గాయత్రీ సరస్వత్యుపాసనల వలన సంస్పృహమయినట్లున్నది. కావుననే ఈ విషయమును వివరింప చేసి, "శ్లాఘంతేయది సాహితీం రసవతీ మజ్జాస్తతః కిం సుఖమ్-" అనేదానిని సార్థక పరచెను.

భావన చేసిచూడ క్షణభంగురమింతుల తాల్మి కల్మివా
తావిల పల్లవాదల హిమాంబు కణంబును నంతకంటెమే
లావున నింక నెంతయ విలంబమునన్ కృపనేగి ప్రోచెదో!
దేవరచిత్త మాసతి యదృష్టము వేయును చెప్పనేటికిన్.

(4-84)

శృంగార నైషధములోని హంసబాలికల చిత్తములంబు తరంగలోలముల్—'

అనగా - సూరన హంస శుచిముఖి కాబట్టి - మరింత వివరించినది. తాను ప్రభావతి వద్దకు వెళ్ళి ప్రద్యుమ్నునిగూర్చి చెప్పవలసిన దంతయును చెప్పి, ఆమెకు షన్మథోద్ధీపన కలగ చేసి - మరల ప్రద్యుమ్నునివద్దకు చేరి, అచట వారా విశేషముల వివరించినది. అప్పటికే ప్రభావతి మిక్కిలి బాధతోనున్నదని వ్యక్తపరచి ఆడవారి యోపిక క్షణభంగురమైనది, అది ఎటుపోవునో? ఏమగునో తెలియదు. వారి మనస్సుకన్న - గారికి కదలునట్టి చిగురాకు చివరలోగల హిమబిందువు స్థిరమైనది-' ఇట్టి స్థితిలో నీవు ఆమెను రక్షింతువో? లేదో? ఇక నీపై ఆధారము - అని చెప్పినది.

సూరన మంచి తార్కికుడు. శ్రీనాథుని వాక్యమునుచూచి దానికి మెరుగుపెట్టినాడు శ్రీ పాత్రలను సృష్టించి వారిని సందర్శనుగుణముగా సంభాషింపజేసి కథకు రక్తికట్టించుట ఇతని నైజగుణముగదా ! అందుకే శ్రీల మనఃస్థితికి 'వారావిల పల్లవాంచల హిమాంబు కణంబును - తెచ్చిపెట్టెను. నిజమే - శ్రీ ణాంచచిత్తం - పురుషస్య భాగ్యం గదా !.

నెలయను వెండికుండ కడునించి నిశాఖ్య చకోరనేత్రయిం
పలరగ నంబరాహ్వయ మహానట మూర్తి మహాభిషేకమున్
జలుపగ నెల్లదిక్కుల వెసం ప్రవహించెడు పాలవెల్లి నాఁ
బొలిచె సమస్తమున్ చలువపొంద నమందత సాంద్ర చంద్రికల్. (4-125)

కావ్యములందు చేయు వర్ణనలలో ఒకటి వెన్నెల. నిజముగా ఇది కావ్య ప్రపంచ మునకే చల్లని వెన్నెల. చంద్ర చంద్రికా వైభవమును ఆయాకవులు తమ ప్రతిభా పాట వానికి నికషోపలములుగా గ్రహింతురు. కథా సందర్భమునుబట్టి పెంచుట - తగ్గించుట అనేది కవినిబట్టియుండును. సామాన్యముగా ఈ వర్ణనను - ఎక్కువమందికవులు వచనము లోనే చేయుట గమనింపదగ్గ విషయము. సూరన మాత్రము ఈ ఒక్క పద్యములోనే సరిపుచ్చినాడు. వసుచరిత్రలో రామరాజు భూషణుడు నాటక పరముగా 'రాత్రి కైలాషి క'ను తెల్పినాడు. సూరన దాన్నిచూచి కాబోలు - వెన్నెలను వివరించినాడు. రాత్రి యను నట్టి యంగన చంద్రుడను వెండికుండను పాలతోనింపి, యాకాశమను శివునకు మహాభిషేకము చేయగా - నలువైపులనుండి జారి ప్రవహించుచున్న పాలకాల్వలా యనునట్లు దట్టమైన వెన్నెల జగమునందు పర్చినది.

కవి శైవుడు - చెప్పచున్నది విష్ణు పారమ్య ప్రతిపాదకమైన కథ: ఇచ్చటనే కవి శివకేశవుల అభేద ప్రతిపత్తికి నిరూపణగా - సమయోచితమైన చంద్రికను వర్ణించెను. చక్కనైన ఈ ఉత్ప్రేక్షా పద్యము లోతుకుదిగిన మరింత అర్థ మవగత మగును. శివుని అంబరాహ్వయ మహానటు డన్నాడు. ఇచ్చట అంబర శబ్దము చిదంబర క్షేత్రమును, మహానట శబ్దము, అందున్న నట రాజేశ్వరుని - సూచించుచున్నది. నటరాజునకు ప్రతి దినము క్షీరాభిషేకము జరుగును. తన నాడు ఈక్షేత్రమును ఎప్పుడో సందర్శించిన కవి - ఇచ్చట ఆ భావనను జొన్పినాడు. కళా పూర్ణోదయమునందు విష్ణు క్షేత్రముల వర్ణన చేయ బడినది. ఇచట శివుని వర్ణించినాడు. పార్వతిని ముఖ్యముగా చేసి చెప్పిన కథ ఈకావ్యము నకు ప్రాణభూతము కావున భూతపతియైన శివుడు చేరనిది తప్పదుగదా !

సమయాభిజ్ఞతకుక్కుటంబు 'వివిధంభంత్రియామాంతరం
తిమయామోభగవాన్ ఋషిః కుసుమధన్వీదేవతా, మానినీ-
రమణాయాం వినియోగ'యంచ నిదియారంభింప కావోలు నా
నమరెందద్వనిమానినుల్ రతికి తామై నాదులన్ పైకొనన్'

(5-58)

పాణిని తన వ్యాకరణమందు హ్రస్వదీర్ఘప్లుత వివరణమునకు కోడికూతను ఆధారముగా గ్రహించినాడు. అహల్య సంక్రందనలలకు కోడికూతయే ముప్పుతెచ్చినదికి బహుశః సూరనకు 'పెద్దనగారి 'కుక్కుటాధమ'ము స్ఫురించినదేమో ! వారి పద్యాని. మెరుగుపెట్టుటకే కాదు. తెలుగు సాహిత్యమున ఎవ్వరును చెప్పని క్రొత్త ప్రక్రియతో కోడికూతను వినిపించదలచినాడు, అదైనను ఏదో వ్యాకరణము, సాహిత్యము గాదు. మంత్రశాస్త్రము కుక్కుటనాదము వలననే జ్ఞప్తికివచ్చినట్లు చిత్రీకరించినాడు.

ప్రాతఃకాలము కావోవుచున్నదనుటకు సూచనగా కోడి కూతకూయును. ఇచ్చట ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నలు నవదంపతులు. రాత్రియంతయు వారికి అనంగసంగర సుఖ సంతోషములతో గడచినది. తెల్లవారవచ్చుచున్నది. కోపించిన మగువలను భర్తలతో కలుపు సమయము కోడికూతకూయునపుడే. అప్పుడు వారి పొలయలుకలు మాయమగును. ఇచ్చట సూరనగారి కుక్కుటము మాత్రము, మన్మథమంత్రమును వినిపించుచున్నది. ఆ మంత్రజపము సిద్ధించి కోపించిన స్త్రీలు తమంతలామే భర్తల వద్ద చేరినారు.

మంత్ర శాస్త్రమండొక నియమము కలదు. సామాన్యముగా ఏ దేవతామంత్రము ఉపాసింపబడువో ఆ మంత్రానికి ఆ ఉపాస్యదైవతమే దేవతయగును. ఇందులో 'కుసుమ ధన్వీ దేవతా' అని చెప్పబడుటవలన ఇది 'మన్మథ మంత్రము' ఇది ఇట్లుండవలయును.

“అస్యశ్రీ కుసుమధన్వి మంత్రస్య, త్రియామాంతరంతిమయామో భగవాన్ ఋషిః, వివిధం చందః, కుసుమధన్విదేవతా మానిసీరమజాయాం వినియోగః.” ప్రతి మంత్రానికి కూడా ఋషి, చందము’ దేవతా వినియోగములుండును. మరికొన్నిటికి వీనితోబాటు బీజ, శక్తి, కీలకములు కూడా ఉండును.

ఇట్టి విశిష్టమైన మంత్రశాస్త్రమును సూరన అభిమాన పూర్వకముగా ప్రవేశపెట్టి, దీనియందాతనికి గల భక్తిప్రపత్తుల నిరూపించినాడు.

కవి ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమును ముగించుచు చివర శ్రీశబ్ద పర్యాయమగు లక్ష్మీ శబ్దము నుంచి ఈ విధముగా శుభమును కొరెను—

‘అమహరణ హరివంశి కథాశ్రయంబు
నాప్మ పుత్రగుణస్తవనాంకితంబు
నైన యీ కావ్యమునకు మహాప్రసీద్ధి
నిచ్చుగావుత కరుణ లక్ష్మీశ్వరుండు—’

రెండర్థంబుల పద్యమొక్కటియు నిర్మింపంగ శక్యంబుగా
కుండుం దద్గతి కావ్యమెల్లనగునే నోహో! యనంజేయదే
పాండిత్యంబున నందునుందెనుగు కబ్బంబద్భుతంబండ్రు-ద
తుండెవ్వాడిలరామభారతకథల్ జోడింప భాషాకృతిన్'

(రాఘవ 1-11)

సాహిత్యాభిమాని ఒక ప్రబంధమునుగాని - కావ్యమును గాని చదువుచున్నప్పుడు-
ఎచ్చటనైనా రెండర్థములను కలిగించు పదమో, పద్యమో తటస్థపడినప్పుడు దానిని
లోతుగా పరిశీలించి, పఠించి, పరమానందమును చెందును.

కవియైనవాడు రెండర్థములు వచ్చునట్లు ఒక్క పద్యము వ్రాయుటయే శ్రమా
అట్టి స్థితిలో గ్రంథమంతయును రెండర్థములు వచ్చునట్లుగా వ్రాయుట ఎంత దుష్కరమో
మనమూహించవచ్చును. కవి ఎంతగానో శ్రమించి వ్రాసిన దానిని చదివి పాఠకుడు
ఓహో! అని అతని ప్రతిభా పాండిత్యవాదులను ప్రశంసింపక మానడు.

పింగళి సూరన మూడుకృతులు మూడు రకాలైనవని తెల్పబడినది. అందులో
ఈ రాఘవ పాండవీయము రెండర్థముగల రచన. ఒకటి రామాయణ కథ. మరియుకటి
భారత కథ. భిన్నమైన కథలు ప్రతి పద్యమునందును చెప్పవలెను. అనుస్కృతముగా
కథ రావలెను. ఇట్టి పని శబ్దార్థములపై అధికారముకలిగి, సంస్కృతాంధ్ర భాషల లోతును
పరిశీలించిన వానికి తగును. సూరనకు అట్టి అర్హత సంపూర్ణముగా గలదు. కావుననే
రాఘవపాండవీయ రచనకు పూనుకొనినాడు.

ఇతనికి ముందు సంస్కృతములో నిట్టి పద్ధతి గల రచనలున్నవి. తెనుగులో
వేములవాడభీమకవియొక రాఘవపాండవీయమును వ్రాసినా, అది సూరనవరకే అలభ్యమని
తెలియుచున్నది. ఈపద్ధతికి సూరన ఆద్యుడు. తెనుగులో ద్వ్యర్థి కావ్యకర్తలకు ఆరాధ్యుడు.

శబ్దపరిచితియందు మేటి. కావుననే పెదవేంకటాద్రివిభుడు సూరనను మిక్కిలిగా ప్రశంసించినాడు.

ఇతని తర్వాత ద్వ్యర్థరచనలు - త్ర్యర్థి, చతుర్థి - అనేకార్థ రచనలు వచ్చినను 'రాఘవపాండవీయము, మూర్తికవి హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానములు మాత్రమే ప్రసిద్ధి చెందినవి. కవి, తాను ఎన్ని విధములుగా శ్లేషనుపయోగించినది, దాని పద్ధతి, మొదలగు వానిని చక్కగా తెల్పినాడు (1-17) పాఠకుడు ద్వ్యర్థికావ్యపఠనమున లీనమయినపుడు జాగ్రతపడవలెనని ఇట్లు తెల్పుచున్నాడు.

ఒక కథవిని యెడితఱివే

తొకకథపై దృష్టియిడిన నొక యర్థముదో

పకపోవుగాన నేకా

ర్థకావ్యమెట్లుట వినఁగఁదగు నొకటొకటిన్' (1-18)

వెలయునఖిలభువనములలో నవారణ

నగరి పురమతల్లి నాఁదనర్చి

రాజ్యలక్ష్మి మగులఁబ్రబలనయోధ్యనాఁ

రాజవినుతి గనిన రాజధాని

(1-1)

శ్లేష-ద్వ్యర్థి-ఒక్కటే అనిపించినా-శ్లేషలో భేదాలు మిక్కిలిగా గలవు. కొన్ని కొన్ని శబ్దములను మాత్రమే శ్లేషించి (అర్థద్వయము వచ్చునట్లు) అర్థసమన్వయము చేయవచ్చును. (ఉ॥ కువలయ, కు-వలయ) ద్వ్యర్థి అనినప్పుడు ప్రతిపదమునకు రెండర్థములు రావలెను. (ద్వి-ఆర్థి) రామాయణకథలో రాజధాని అయోధ్య, భారతకథలో హస్తినాపురి-కథలో ఈరెండును వచ్చి నగరవర్ణన కుదురవలెను. అందుకు రామాయణార్థమున ఒక విధముగను భారతార్థమునకు మరియొక విధముగను పదముల విభాగించుకొని చదువుట అవసరము.

అవారణ-నగరిపు-రమ తల్లినాన్, రాజ్యలక్ష్మి మిగులన్ ప్రబలన్-అయోధ్యనన్- అని రామాయణార్థమునందు - వారణనగరి - పురమతల్లినాన్ అని భారతార్థమునందు విడదీసికొనవలెను. దీనియందు సంస్కృతాంధభాషాశబ్ద శ్లేష, శబ్దాన్వయ భేదము కలవు.

విడదీసికొనుటయే మనకు శ్రమగానున్నప్పుడు కవి ఎట్లు ఊహించి పదసమన్వయము చేసినాడో ఊహితమగును.

నెలకొనియె వేటతమిన

బృలియుడు శిశిర నగరుచిర పరిసరమహిమన్

గల తమసతీరసికతా

విలసనమ లు డెందమునకు విందొనరింపన్

(1-18)

పద్యము చిన్నది - ఊహ గొప్పది. అటు దశరథుడు ఇటు పాండురాజు వర్ణింప బడినారు. ఉభయులు వేటకు వెళ్ళినవారే! రామాయణ పరముగా - పరిసరమహిమంగల- తమ సతీరసికతావిలసనముల అని,

భారతార్థమున.....మహిమంగల తమ సతీ రసికతా విలసనము అని విభజించుకొనవలెను. దశరథుడు వేటకు వెళ్ళినప్పుడు తమసా నదీతీరమగును (తమస- తీర-సికత అని) పాండురాజు విషయమునందు, 'తమ' యొక్క 'సతుల రసికత' అని అర్థము వచ్చును.

(మంగళతమ-సతీ-రసికతావిలసనము) ఇచ్చట తమసానదీ తీరమున దశరథుడు సంచరించెను. సతీరసికతకు పాండురాజు వశుదాయెను. ఇట్లు పదవిభాగ మొనర్చుకొన వలెను.

ఎందు వేటరారెయితరులే మనసుతో

దారసంగ సుఖముదప్ప ద్రోచి

తకట పాండురాజుయశమెన్నవైత తి

క్రూర దశరథేశకులమురోయ

(1-31)

ఇదియొక వింతైన పద్యము—

ఏమనన్-సుతఉదార సంగ సుఖము తప్పద్రోచితివి. పాండుర-అజ-యశమెన్న వైతివి. అతిక్రూర-దశరథేశ-అని రామాయణ పరముగా విడదీయవలయును.

దశరథుడు వేటకువెళ్ళి-గజము నీరు త్రాగుచున్నదను భ్రమతో బాణమువేయగా అది ఒక మునికుమాగునకు తగిలి మరణించును. అప్పుడాతని తలిదండ్రులు దశరథుని శపించుట దీనియందలి భావము.

భారతార్థమునందు ఇవే పదములు - ఏమనసుతో-దార సంగసుఖము - తప్ప ద్రోచితివి-క్రూరదశన్ - రథేశ కులము రోయన్ - పాండురాజు! యశమెన్నవైతివి అని విభాగింపబడును.

దశరథుని పరముగా - పాండురమైన (తెల్లని) అజమహారాజు కీర్తిని మరచితివా? అనియు.

భారతపక్షమున పాండురాజు! అని సంబుద్ధిగను ఒకే పదమువచ్చును. అట్లే దశన్-రథేశ, దశరథేశ అనియు రెండు విధములగును.

దశరథునకు శాప సంప్రాప్తి, భార్యాసంగమము వలన పాండురాజునకు మరణము రెండును అనివార్యములే ! వీనినే శబ్దచమత్కృతితో దీనియందు సాధించినాడు. అందుకే 'దక్షుండెవ్వాడిల రామభారతకథల్ జోడింప-' అని ప్రశంసింపబడినాడు సూరన.

అంతవసంతమొప్పెఁ జరమాగ్రమభాగచరాఖిలర్తు సా
మంత మనంతజాలక సమంజస రంజిత కుంజకుంజరో
ద్వాంత నితాంతసాంద్రమధుదాన విజృంభిత బంభరస్వనా
త్యంత నిరంతరీకృత దిగంత మతాంతలతాంతకుంతమై

(2-4)

చెప్పుచున్నది ద్వ్యర్థికావ్యము. వర్ణనలు విరివిగా చేయుటకు అవకాశము తక్కువ గదా! ఏదో ఒక సందర్భమును పురస్కరించుకొని వర్ణనల చొప్పించి రచనకు సమగ్రత నాపాధింపవలయును. ఇట్టి కథాద్వయ సమ్మేళన రచనలయందు, ఉబయకథలకు సరిపడు సన్నివేశములు ఋతు, అటవీ వర్ణనలయందు కుదురును. అప్పుడు కవికి, కవితోపాటు పాఠకునకు కొంత ఊరట కలుగును. వసంతఋతువునందు, అనేక వృక్షములు చిగురించి నవి. పొదరిండ్లు దట్టముగా మారినవి. తుమ్మెదల రొదలు విజృంభించినవి. ఇది పద్య భావన. వసంతర్తువులో వృక్షములెట్లున్నవేమో గాని కవిగారి పద్యము మాత్రము గుక్కుత్రిస్పృకొననీయక చెట్లకన్న దట్టముగా అల్లుకొనినది. సమయము దొరికినదని సూరన దీనివెంటనే ఒక సీసమును మరియొక రగడను వ్రాసి ఋతువర్ణనను పూర్తి చేసినాడు. ప్రబంధమునకు ఋతువర్ణన ముఖ్యముగదా!

త్రిజగన్మోహన తన్వసంతఋతువీరీతింబకాశింపఁగా
యజమాన త్వరసప్రకర్ష మహిమవ్యాప్తినిర్విజృంభించెడి
వృక్షనుల్మేచ్ఛ నితాంత సయమిత విశ్వామిత్రమౌనీశ బు
ద్ధిజయ ప్రౌడినిమించుటెంతయు ధరిత్రిందేటతెల్లంబుగన్

(2-7)

రామాయణపరముగా విశ్వామిత్రమౌనీశబుద్ధి భారతపరముగా పాండురాజు నందలి మన్మథాహంకారవేగము దీనియందలి విషయము. ఈ రెండును దూరమైనవే. కవి తనకు గల శబ్దాధికారముతో వీనిని సులభముగా సాధించినాడు-

రామాయణపరముగా - విశ్వామిత్రమౌనీశబుద్ధి - యజమానత్వ - రసప్రకర్ష-
మహిమవ్యాప్తిన్ డివ్యజనుల్ - మెచ్చన్ నితాంతసంయమితన్ - అని, విభాగించు
కొనవలయును.

ఇచ్చి యజమానత్యమనగా-సోమయాజి భావము.

నితాంతసంయమితన్ = గొప్పదైన యతిత్వముచేత.

భారతార్థములో-నితాంత సంయమిత - విశ్వ - అమిత్రమౌ ఈశబుద్ధిన్ కాయజ
మానత్వర - సప్రకర్షమహిమ, అను విధముగా పదములను విడదీయవలయును.
మిక్కిలి దండిపబడిన భూమియందలి శత్రువులు గల పాండురాజుయొక్క మన్మథ
గర్వవేగమునందలి గొప్పదనముతో కూడిన ప్రభావము-అనియర్థము,

దీనిలో 'విశ్వామిత్రమౌనీశ' శబ్ద విభాగము ధిషణాపటువుగా గలదు.

అప్పకవి భాస్కరరామాయణమందలి పద్యములను లక్ష్యములుగా గ్రహించి,
విశ్వామిత్ర శబ్దమునకు యతులు చూపుటవలన భాస్కరీయములోని పద్యములు సూరన
దృష్టి నాకర్షించినవేమో! అందుకే, విశ్వామిత్రుని విడదీసినాడు.

అనిశ శివవాసమైన పుణ్యపురమణివ

ఘాప హస్మతి వనుచు నాయపకలంక

మాన సౌత్కర్ష యుక్తుల నూన నుతులు

సేసి యందఱుఁ దత్పుర స్థితిని బరఁగ—

(2-41)

రామాయణ పరముగా అహల్యా శాపవిమోచనము, భారత పరముగా వారణావక
పురము దీనిలో రావలయును. రెండును సంబంధములేని సన్నివేశములు. అట్టివానిని
సూరన సులభముగా సాధించినాడు.

రామాయణములో—అనిశ - శివ - వాసమైన - పుణ్యపు - రమణివి, నిత్య శుభ దాయనివైన పుణ్యాంగనపు నీవు, నీ నామస్మరణ పాపాపనోదకరము. అని రామ లక్ష్మణ విశ్వామిత్రులు అహల్యనుగూర్చి పలుకుదురు. స్మరణ మాత్రమున పాపములను పోగొట్టునట్టి పంచకన్యలలో అహల్య యొకర్తుక కదా! “అహల్య ద్రౌపదీ సీత తారా మండోదరీ” వీరు అంగనా పంచకము.

భారతమున—ఇది పూర్తిగా మార్పుచెందును. వారణావతము. అది - అనిశశివ వాసమైన - పుణ్య - పుర - మణి - అనగా నిరంతరము శివనివాసముచే పుణ్యదాయకమైన నగరశ్రేష్ఠము, అని పాండవులు నగర ప్రశంసచేయుచు ప్రవేశించినారు.

ఒకే పద్యమునందు పురంద్రుని - పురము - వాటి పుణ్యవిశేషము చెప్పబడినది.

తన మనమున నెంతయు మిం

చిన తాత్పర్యమున రాజశేఖరు శుభ ద

ర్శనుని రఘునాథుడలఁచు

చనుపమ భూయస్సమాధి నతడు దలిర్చెన్.

(3-38)

రాముడు శరభంగాశ్రమము చేరి - శరభంగునిచే సపర్యల స్వీకరించి ముద ముందినాడు.

అర్జునుడు మనస్సునందు ఈశ్వరుని ధ్యానించుచు సమాధి నిష్ఠుడాయెను.—రామ భారత కథలలో ఇట్లురావలెను. రాజశేఖరున్ - శుభదర్శనుని - రఘునాథు - తన మనమున తలఁచుచు - అనుపమ - భూయః - సమాధి నిష్ఠన్ - తలిర్చెన్, అని రామకథా పరముగాను -

అతడు = (అర్జునుడు) ఎంతయున్-మించిన-తాత్పర్యమునన్. శుభ దర్శనున్, నిరఘున్, నాథున్-రాజశేఖరున్-తన మనమున తలఁచుచున్-అనుపమ భూయస్సమాధిన్-తలిర్చెను. ఇది భారత కథాపరముగా విభజన.

శుభదర్శనుడు-నిరఘున్ = (నిర్-అఘ) పాపరహితుని. రాజశేఖరున్ = శివుని, తన మనస్సులో ధ్యానించుకొనుచు యోగనిష్ఠును పూనినాడు-(అర్జునుడు అనిసమన్వయము)

రాజశేఖరున్-అనునపుడు-రాజాన్యపేరాల భేదే పశ్చాత్తత్యయ చంద్రయోః-’ అని నానార్థ రత్నమాల ప్రమాణము. ఇట్లుగా శబ్దముల వివిధార్థముల గ్రహించి సమయోచితముగా ప్రయోగించుటకు కవికి నిఘంటు పరిచితి ఎంత అవసరమో ఊహించుకొనవచ్చును. సూరన ‘శబ్ద సంస్కారము’పై శ్రద్ధగలవాడు.

ఉత్తర గోగ్రహరిపుసుమ

హత్తర వార్తా ప్రచార మప్పరి ప్రజకున్

దత్తా మోదంబై బల

వత్తర తాపమును మదిన్ వర్తిల చేసెన్.

(4-86)

భారతమందలి ఉత్తర గోగ్రహణ కథాఘట్టము ప్రసిద్ధమైనది. రామాయణములో నిట్టిదిలేదు. ఉభయ కథల జోడించి చెప్పనప్పుడు శబ్దార్థ సంబంధముచే వానికి అభేదతను కల్పంపవలయును. ఇట్టి సన్నివేశములయందు కవికి కథానిర్వహణముకన్న సంస్కృతాంధ్ర పదముల వివిధార్థ నిరూపణ ముఖ్యము. ప్రస్తుత పద్యమందు సూరన దానిని చక్కగా గమనించినాడు. సంబంధములేని సన్నివేశములకు, రసవత్తరమైన సందర్భము కల్పించి నిరూపించినపుడే కవియొక్క నీగూఢ శ్రమ వ్యక్తమగును.

రామాయణ విషయమున—ఉత్తరగ-ఉగ్ర-హరిపు-సుమహత్తర-వార్తాప్రచారము అప్పరి ప్రజకు-దత్తామోదంబై బలవత్తర తాపమును-నివర్తిల చేసెన్-అని,

ఉత్తరగ = ఉత్తర దిక్కునుగూర్చివెళ్ళు - భయంకరుడైన, హరిపు = వానర శ్రేష్ఠుని, (హరీన్ పాతీతి హరిపః = హనుమంతుడు) అంజనేయుడుత్తర దిక్కుగా లంకా సగరమున ప్రవేశించగనే అందలి ప్రజల మనస్సులకానందమును గూర్చెనని భావము.

భారతమున—దుర్యోధనాదులుత్తర గోగ్రహణము గావించినారను వార్త తెలిసి నంతనే విరాటపురివారు సంతోషిత స్వాంతులై నారని భావము.

తొలుతటినుండియున్ వలదు దుర్జయ వైరము మానుమంచు ని
 చ్చలుఁ జెవినిట్లు గట్టుకొని చాటితి నన్ను గణింపవైతి పె
 న్బలియుని తోడి పోరిది యుపస్థితమయ్యెన గర్వబుద్ధిగా
 పలుకికనైన గైకొను మపాయమగున్ దురహంకియోద్ధతిన్. (4-55)

కావ్యలక్షణములందొకటి ఉపదేశము. ఇది దేశకాలాతీతమని కొందరు భావించుట
 రబాటు. ఉపదేశము పొందువానినిబట్టి దాని వ్యాప్తిజరుగును. ఇది సంఘముననుసరించి
 మగునట్టిది. మహాకవులు, సాక్షాత్ ద్రష్టలైనవారు. లోకోపకారము నాశించి-‘సర్వేజనా
 స్సఖినోభవంతు’ అనునట్లుగా నీతిని బోధచేయుదురు. ఇట్టిది కావ్యకథా సన్నివేశ సందర్భ
 ములలో చేయుటపలన పాఠకుని మనస్సునందు నాటుకొనును. సంస్కారవంతుడైన
 పాఠకుడు దీనికి బద్ధుడగును. అందుకే కావ్యమునందు ఉపదేశముగలదు. సీతాదేవిని విడిచి
 ట్టుము. దుర్జనులు చెప్ప మాటలనునమ్మి నీతిని గరపువానిని దూరము చేసికోవలదు.
 తిబలునితో పోరుట నీకేఅపాయము-అని రావణునకు విభీషణుడు నీతిని తెల్పుచున్నాడు.

ఓ దుర్యోధనా! నీవు పాండవులకు రాజ్యమిచ్చి సంతోషింపకొనినచో నేడు యుద్ధము
 జరుగకుండెడిది. నీవు దుర్జనుల వాక్కులవిని బలవద్విరోధమును కొని తెచ్చుకొంటివి.
 అని-భీష్ముడు దుర్యోధనునకు చెప్పుచున్నాడు.

సూరన చెప్పుచున్నది ద్వ్యర్థికావ్యము. తాను ఏదోఒక సన్నివేశమున ఉభయ
 కథలకు సరిపడునట్లుగా చక్కని నీతిని ప్రబోధించి. దానిని లోకమునందు శాశ్వతముగా
 నుండునట్లు చేయవలయునను భావన కలవాడు కావుననే ఈపద్యమునుచెప్పినాడు.

రాఘవ పాండవీయ కృత్యంతమున విరూపాక్షస్వామిని సంబోధించుచు ఇట్లనినాడు.
 ఇది తిక్కనగారి భారత నమర్పణ పద్యమును స్ఫురింపజేయుచున్నది. ఆయన, హరి
 హరనాథ సర్వభువనార్చితనన్ దయజూడు మెప్పుడున్--’ అనగా, పింగళి సూరన—
 ఇట్లుచున్నాడు.

దేవా! దేవర ప్రేరణంబున నయ్యదీపించువాగైభవ
 శ్రీవిస్మర్తని రామభారత కథాశ్లేషా ప్రబంధోత్తమ
 వ్యావిర్భావము నిట్లు సెందె నిది భవ్యాభవ్యతల్పూడకిం
 పై వర్తిల్ల పరిగహింపుము విరూపాక్షా జగద్రక్షకా!

'అటుగా కద్బుత రామణీయక గుణాధ్యంబైన సదృస్తువున్
 పటువాచారసికుల్ ప్రసంగమయినన్ పారంబు ముట్టన్రసో
 త్కృతతన్ చెప్పక మానజాలరు—'

Blank Page

యువభారతి భారతీమిత్ర పథకం

పుతి సంవత్సరం రూ.10/- చందా చెల్లించి సాహితీమిత్రులుగా పరిగణించబడే కంటే, బోకేసారి "నూటపదహార్లు" అందించి శాశ్వత సభ్యులుగా చేరి యువ-జ్ఞేవితం యువభారతినుండి సమపా-యాల నందుకోగలరనే ఉద్దేశంతో రూపొందించబడినదే "భారతీమిత్ర" సభ్యత్వ పథకం.

భారతీభూషణ పథకం

వదాన్యులయిన సాహితీబంధువులు తమ సహాయ సహకారాలను పెద్ద మొత్తంలో అందించి యువభారతి కార్యక్రమాలకు "డిపిరిని, ఉత్సాహాన్ని అందించి ప్రోత్సహించేందుకు యువభారతి "భారతీభూషణ" పథకాన్ని ప్రారంభించింది. భారతీభూషణులుగా చేరి యువజ్ఞేవితం యువభారతి అన్ని ప్రచురణలను ఉచితంగా పొందండి.

యువభారతి భారతీమిత్రులుగా తర భారతీభూషణులుగా చేరండి!

మీ స్నేహ హస్తాన్ని అందించండి.

యువభారతి
సాహితీ సాంస్కృతిక సంస్థ
5 కింగ్స్ వే, సికిందరాబాదు-3